

**UNIVERZITET U NOVOM SADU
POLJOPRIVREDNI FAKULTET**

**Departman za ekonomiku poljoprivrede i
socijologiju sela**

Kandidat
Milana Popov

Mentor
Doc.dr Dragan Milić

**KONSOLIDOVANJE FINANSIJSKIH IZVEŠTAJA
POVEZANIH PRIVREDNIH DRUŠTAVA
U POLJOPRIVREDI**

MASTER RAD

Novi Sad, 2017.godine

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

Др Вељко Вукоје, редовни професор, у. н. о.
Рачуноводство и економика
пољопривредних газдинстава,
Пољопривредни факултет, Нови Сад

Др Драган Милић, доцент, у.н.о.
Рачуноводство и економика пољопривредних
газдинстава,
Пољопривредни факултет, Нови Сад –
Ментор

Др Владислав Зекић, редовни професор, у.н.о.
Рачуноводство и економика
пољопривредних газдинстава,
Пољопривредни факултет, Нови Сад

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. PREDMET I CILJ ISTRAŽIVANJA	3
3. PREGLED LITERATURE	4
4. RADNA HIPOTEZA	7
5. METODI RADA I IZVORI PODATAKA	8
6. POJAM, FORMA I SADRŽINA FINANSIJSKIH IZVEŠTAJA	12
6.1 Pojam i shvatanje finansijskog izveštaja	12
6.2 Korisnici finansijskih izveštaja	14
6.3 Osnovne pretpostavke za sastavljanje finansijskih izveštaja	16
6.4 Analiza bilansa (Finansijskih izveštaja) preduzeća	18
6.4.1 Ciljevi i vrste analize bilansa preduzeća	18
6.4.1.1 Vizuelna analiza bilansa	19
6.4.1.2 Analiza bilansa pomoću računa pokrića	19
6.4.1.3 Racio analiza	20
6.4.1.4 Analiza bilansa preduzeća pomoću neto-obrtnog fonda	25
6.4.1.5 Cash Flow analiza	26
6.4.1.6 Funds Flow analiza	26
7. KARAKTERISTIKE KONSOLIDOVANOG FINANSIJSKOG IZVEŠTAJA	27
7.1 Determinisanje preduzeća, članica za konsolidaciju	28
7.2 Normativna regulativa konsolidovanja finansijskih izveštaja	32
7.3 Obaveza sačinjavanja konsolidovanog bilansa	33
7.4 Cilj konsolidovanog bilansa	37
Upotrebljivost informacija dobijenih analizom konsolidovanog godišnjeg obračuna za ocenu finansijskog i prinostnog položaja grupe i matičnog preduzeća	39
<i>Specifičnosti analize konsolidovanog bilansa</i>	42
7.5 Metodološki aspekt konsolidovanih finansijskih izveštaja	49
8. POSTUPCI KONSOLIDOVANJA	52
8.1 Konsolidovanje osnovnog kapitala	52
8.2 Konsolidovanje neraspoređenog dobitka ranijih godina i gubitka ranijih godina	53
8.3 Konsolidovanje neraspoređenog dobitka tekuće godine i gubitka tekuće godine	54
8.4 Konsolidovanje potraživanja i obaveza	54
8.4.1 Konsolidovanje potraživanja po osnovu dugoročnih kredita i obaveza po osnovu dugoročnih kredita	54
8.4.2 Konsolidovanje kratkoročnih finansijskih plasmana i kratkoročnih finansijskih obaveza	56
8.4.3 Konsolidovanje potraživanja i obaveza iz poslovnih odnosa	57
8.5 Konsolidovanje odloženih poreskih sredstava i odloženih poreskih obaveza	59
8.6 Konsolidovanje prihoda i rashoda po osnovu isporučene robe jednog drugom povezanom pravnom licu	60
8.6.1 Konsolidovanje prihoda i rashoda proisteklih iz internog prometa zaliha	60

8.6.2 Konsolidovanje prihoda i rashoda po osnovu isporuke robe i učinaka između povezanih pravnih lica	61
8.6.3 Konsolidovanje finansijskih prihoda i finansijskih rashoda iz odnosa sa povezanim pravnim licima	64
8.7 Zbirni i konsolidovani bilans grupe	65
8.8 Manjinski interes	72
9. PRAKTIČAN PRIMER SASTAVLJANJA KONSOLIDOVANOG BILANSA STANJA I KONSOLIDOVANOG BILANSA USPEHA.....	74
10. ZAKLJUČAK.....	83
11. LITERATURA	84

1. UVOD

Funkcija upravljanja poslovanjem preduzeća podrazumeva donošenje odgovarajućih odluka, u zavisnosti od nivoa odgovornosti i organizacionih pozicija u preduzeću. Odluke je potrebno da se zasnivaju na blagovremenim, relevantnim i pouzdanim informacijama, kako bi bile efikasne i efektivne, odnosno kako bi donešene odluke doprinele ostvarivanju rezultata upotrebljenih resursa preduzeća. Odluke se u najvećoj meri zasnivaju na informacijama koje potiču iz računovodstvenog informacionog sistema. Prezentovanje obrađenih informacija eksternim i internim korisnicima, a koje prikazuju finansijski položaj preduzeća, računovodstvo vrši u vidu bilansa, odnosno finansijskog izveštaja.

Pojam bilansa se može definisati kao dvostrani, brojčani, finansijski prikaz o svemu čime preduzeće (društvo) raspolaže; sve što je rukovodstvo ostvarilo i sve što se vlasniku stavlja na raspolaganje. Cilj sastavljanja finansijskih izveštaja je da se obezbede informacije o finansijskoj poziciji, finansijskom uspehu i tokovima gotovine entiteta, koje su korisne za donošenje ekonomskih odluka šireg kruga korisnika, kako internih tako i eksternih. Korisnici finansijskih izveštaja mogu biti postojeći i potencijalni investitori, zaposleni, majmopodavci odnosno kreditori, kupci, dobavljači, vlada, javnost i dr.

Cilj analize finansijskih izveštaja, poznate u praksi kao analiza bilansa, je da se putem analize godišnjih izveštaja sagledaju mogućnosti budućeg razvoja preduzeća, naročito njegove rentabilnosti i likvidnosti.

Konsolidovani finansijski izveštaji predstavljaju finansijske izveštaje grupe kao jedinstvenog ekonomskog entiteta.

Cilj konsolidovanja finansijskih izveštaja je da se omogući sveobuhvatan uvid i pruže informacije o finansijskom, imovinskom i prinosnom položaju grupe preduzeća kao ekonomske celine, odnosno jedinstvenog ekonomskog entiteta, koje su bitne za vlasnike i za poverioce.

Konsolidovani finansijski izveštaji se sastavljaju po istim pravilima bilansiranja kao i za pojedinačne finansijske izveštaje preduzeća koja ulaze u konsolidaciju. U konsolidovanim finansijskim izveštajima prikazane su poslovne transakcije koje su se odvijale između grupe odnosno ekonomske celine i trećih lica, odnosno lica koja ne pripadaju grupi preduzeća koja ulaze u krug konsolidovanja. Na osnovu pojedinačnih finansijskih izveštaja preduzeća koja ulaze u konsolidaciju sastavljaju se zbirni finansijski izveštaji. Prilikom sačinjavanja zbirnog finansijskog izveštaja vrši se spajanje svih istih pozicija aktive, pasive, prihoda i rashoda, a zatim se iz zbirnog bilansa vrši isključivanje svih vrednosti koje potiču iz internih odnosa članica grupe. Na ovaj način eliminišu se efekti nastali u odnosu matičnog i zavisnih pravnih lica, kao i efekti u odnosima između zavisnih pravnih lica.

Prilikom utvrđivanja povezanih preduzeća koja treba uključiti u postupak konsolidacije utvrđuje se mogućnost značajnog uticaja jednog poslovnog subjekta nad drugim. Ključni zahtev koji mora biti ispunjen prilikom određivanja da li neko pravno lice treba uključiti u grupu za konsolidaciju je to da li matično pravno lice poseduje kontrolu nad njim, odnosno moć upravljanja finansijskim i poslovnim politikama zavisnih preduzeća sa ciljem ostvarivanja koristi od njihovog poslovanja. Značajan uticaj se može ostvariti na osnovu vlasništva, na osnovu statuta ili sporazuma.

Konsolidovani finansijski izveštaji predstavljaju finansijske izveštaje ekonomske celine, koju čine matično i sva zavisna pravna lica. Konsolidovane godišnje finansijske izveštaje sastavlja pravno lice koje je u ekonomskoj celini matično pravno lice. Konsolidovani godišnji finansijski izveštaji sastavljaju se pod istim datumom kao i redovni godišnji finansijski izveštaji matičnog pravnog lica. Takođe je bitno napomenuti da je prilikom konsolidacije finansijskih izveštaja neophodno primenjivati iste računovodstvene politike, odnosno primeniti računovodstvene politike matičnog pravnog lica, za sastavljanje pojedinačnih finansijskih izveštaja svih pravnih lica koja ulaze u konsolidaciju, čime bi se eliminisale razlike u primeni računovodstvenih politika u pojedinačnim finansijskim izveštajima članova grupe i konsolidovanim finansijskim izveštajima i postigla jednoobraznost u primeni računovodstvenih politika.

2. PREDMET I CILJ ISTRAŽIVANJA

Dosadašnja istraživanja su se odnosila uglavnom na analizu redovnih finansijskih izveštaja pojedinačnih preduzeća, s ciljem da se obezbede informacije o finansijskom, imovinskom i prinosnom položaju pojedinih preduzeća, koje su značajne za donošenje odluka od strane internih, ali i eksternih korisnika. U računovodstvenoj teoriji i praksi postoji razvijen sistem instrumenata analize bilansa. Međutim kada je reč o analizi konsolidovanih bilansa, natpisi u stručnoj literaturi se sreću tek u poslednjoj deceniji.

Cilj analize bilansa je da se putem analize redovnih godišnjih izveštaja sagledaju mogućnosti budućeg razvoja preduzeća, njegove rentabilnosti i likvidnosti.

Analiza konsolidovanih finansijskih izveštaja ima identične ciljeve, odnosno ona treba da na osnovu podataka sadržanih u konsolidovanim finansijskim izveštajima, pruži korisnicima ovih izveštaja informacije za sagledavanje stvarne slike imovinskog, finansijskog i prinosnog položaja grupe.

Predmet istraživanja u ovom radu je postupak sastavljanja konsolidovanih finansijskih izveštaja, odnosno konsolidovanog bilansa stanja i konsolidovanog bilansa uspeha privrednih društava. U radu se vrši sastavljanje konsolidovanog bilansa grupacije privrednih društava koju čine matično i četiri zavisna pravna lica.

Konsolidovani finansijski izveštaji su finansijski izveštaji grupe prezentovani kao finansijski izveštaji jedinstvenog ekonomskog entiteta.

Cilj konsolidovanja finansijskih izveštaja je da se omogući sveobuhvatan uvid u finansijski, imovinski i prinosni položaj ekonomske celine, odnosno jedinstvenog ekonomskog entiteta, odnosno da pruži informacije o finansijskom i prinosnom položaju grupe koje su važne kako za vlasnika tako i za poverioce.

3. PREGLED LITERATURE

Nikodijević (2013) - navodi da je sa razvojem holding kompanija nastala potreba i za novim vidom finansijskog izveštavanja kojim bi se omogućilo internim i eksternim korisnicima da steknu uvid u finansijski i prinosni položaj grupe kao celine. Ona ističe da su danas konsolidovani finansijski izveštaji široko rasprostranjeni i prihvaćeni u finansijskoj i računovodstvenoj praksi. Prevedashodno se koriste kao izvori informacija o imovinskom, finansijskom i prinosnom položaju grupe, ali se mogu koristiti i kao osnova za raspodelu dobiti, osnova za oporezivanje i upravljanje.

Veledar i sar (2012) – ističu da u uslovima postojanja grupe pravnih lica povezanih kapitalom, sastavljanje i prezentacija konsolidovanih finansijskih izvještaja od ključne je važnosti za formiranje i izražavanje mišljenja o finansijskom stanju i uspehu poslovanja grupe preduzeća, jer pojedinačni finansijski izveštaji matičnog pravnog lica i zavisnih pravnih lica nisu dovoljno reprezentativni za donošenje poslovnih odluka. Oni navode da analiza pojedinačnih finansijskih izveštaja matičnog pravnog lica i zavisnih pravnih lica bez uvida u konsolidovani finansijski izveštaj grupe kojoj društvo pripada može upućivati na pogrešne zaključke. Ističu da je stoga veoma važno korisnicima konsolidovanih finansijskih izveštaja (uprava, akcionari, poverioci i dr.) ukazati na važnost analize konsolidovanih finansijskih izveštaja.

Stojiljković (2002) - smatra da u procesu opšte globalizacije MFC postaju instrumenti standardizacije konsolidovanih finansijskih izveštaja na međunacionalnom planu. Oni obezbeđuju dobijanje uporedivih konsolidovanih finansijskih izveštaja u sferi međunarodnih odnosa.

Gajić (2009) – navodi da postupak konsolidacije omogućava prikazivanje, u formi konsolidovanih finansijskih izveštaja, finansijske situacije i rezultate ekonomski povezanih celina. Konsolidovani finansijski izveštaj treba da bude prezentovan kao izveštaj grupe, odnosno jedne ekonomske celine. Primenjeno na korisnike budžetskih sredstava, konsolidacija podrazumeva objedinjavanje prihoda i primanja, odnosno

rashoda i izdataka sadržanih u obrascu 5 - Izveštaj o izvršenju budžeta, sa ciljem sagledavanja obima, strukture i namene korišćenja budžetskih sredstava.

Savić (2011) – navodi da set konsolidovanih finansijskih izveštaja, prikazivanjem rezultata, novčanih tokova i finansijskog i imovinskog položaja grupe preduzeća, predstavlja ishodište za polaganje računa, kao i ekonomsko odlučivanje korisnika odnosnih informacija. Navedene funkcije finansijskih izveštaja složenog interesa predstavljaju osnovne intencije njegovog menadžmenta - da se oblikovanjem finansijskih izveštaja doprinese realizaciji ciljeva, kako matičnog preduzeća, tako i grupe u celini. Politika finansijskog izveštavanja je važan strateški instrument menadžmenta. Uspešno koncipiranje politike finansijskog izveštavanja na nivou složenog interesa pretpostavlja poznavanje specifičnosti imanentnih poslovanju grupe preduzeća kao ekonomskog entiteta.

Andrić i sar (2010) - navode da analiziranje grupe kao celine koju čini veći broj preduzeća koja se nalaze pod jedinstvenom upravom, zasniva se na konsolidovanom finansijskom izveštaju. Konsolidovani finansijski izveštaji sastavljaju se po principima bilansiranja za jedinstveno preduzeće, odnosno u njima se prikazuju poslovne transakcije koje su se u izveštajnom periodu odvijale između grupe pravnih lica povezanih kapitalom, odnosno matičog preduzeća i zavisnih pravnih lica i poslovnih partnera iz okruženja. Analizom kvaliteta finansijskog i revizorskog izveštavanja o konsolidovanim bilansima teži se utvrđivanju stvarnog stanja i determinisanju smernica i mogućnosti njegovog poboljšanja.

Škarić – Jovanović (2005) – ističe da analiza konsolidovanog finansijskog izveštaja pruža informacije koje uvid u grupu kao ekonomsku celinu i u odnose između matičnog preduzeća i ostalih članova grupe čini jasnijim, i istovremeno predstavlja osnov za donošenje poslovnih odluka korisnika konsolidovanih finansijskih izveštaja. Ona ističe značaj informacija dobijenih analizom konsolidovanih finansijskih izveštaja za ocenu finansijskog i prinosnog položaja grupe i matičnog preduzeća.

Popović (2005) – navodi da od 1. januara 2004. godine preduzeća, zadruge, ostala pravna lica i preduzetnici u našoj zemlji obavezni su da svoje finansijske izveštaje pripreme u skladu sa Međunarodnim računovodstvenim standardima. Uvođenjem Međunarodnih računovodstvenih standarda najveći zahtevi postavljeni su prilikom sastavljanja konsolidovanih finansijskih izveštaja. Usled dugogodišnje zatvorenosti nacionalnog tržišta, složeni interesi javljaju se retko, a njihovi bilansi predstavljaju teško čitljivo štivo, razumljivo samo za vrhunske poznavaoce. On ističe značaj definisanja kriterijuma od kojih se polazi prilikom izbora preduzeća čiji će bilansi ući u postupak konsolidacije, kao i značaj odgovarajućeg razgraničenja kruga konsolidovanja kao determinante iskazne moći konsolidovanih finansijskih izveštaja.

4. RADNA HIPOTEZA

U skladu sa predmetom i ciljem istraživanja, postavljene su sledeće radne hipoteze.

- Finansijski izveštaji privrednih društava predstavljaju osnovni i najčešći izvor informacija donosiocima odluka, odnosno internim i eksternim korisnicima,
- Analizom bilansa odnosno redovnih finansijskih izveštaja preduzeća omogućeno je da se sagleda uspešnost poslovanja preduzeća, mogućnosti razvoja preduzeća u budućnosti, pre svega njegove rentabilnosti i likvidnosti,
- Cilj sastavljanja konsolidovanog bilansa je da internim i eksternim korisnicima pruži informacije o finansijskom i prinosnom položaju grupe kao pravno jedinstvenom ekonomskom entitetu,
- Korisnicima finansijskih izveštaja (vlasnici, poverioci, uprava, zaposleni, država i dr.) na raspolaganju su dva izvora informacija, odnosno to su finansijski izveštaji pojedinačnih preduzeća i finansijski izveštaji grupe kao celine, odnosno konsolidovani finansijski izveštaji. Ovi izveštaji jedni druge ne isključuju, već se međusobno dopunjuju,
- Slika o imovinskom i prinosnom položaju grupe preduzeća formirana na osnovu konsolidovanog finansijskog izveštaja, razlikovaće se od slike dobijene na osnovu informacija iz pojedinačnih finansijskih izveštaja matičnog pravnog lica,
- Informacije dobijene analizom redovnih finansijskih izveštaja pojedinih preduzeća članica grupe, neophodno je dopuniti informacijama dobijenim analizom konsolidovanih finansijskih izveštaja, kako bi se sagledala stvarna slika o grupi preduzeća kao jedinstvenom ekonomskom entitetu.

5. METODI RADA I IZVORI PODATAKA

5.1 Metodi rada

Sastavljanje konsolidovanih finansijskih izveštaja vrši se na osnovu pojedinačnih finansijskih izveštaja matičnog pravnog lica, zavisnih, pridruženih i zajedničkih pravnih lica. Prilikom sastavljanja konsolidovanih finansijskih izveštaja neophodno je da sva pravna lica koja ulaze u grupu za konsolidovanje primenjuju identične računovodstvene politike. Ukoliko pravna lica, iz određenih razloga, primenjuju različite računovodstvene politike, za potrebe konsolidacije neophodno je primeniti iste računovodstvene politike, odnosno računovodstvene politike matičnog pravnog lica. Finansijski izveštaji svih preduzeća koja ulaze u krug za konsolidovanje moraju biti sačinjeni za isti izveštajni period, odnosno na isti datum izveštavanja.

Prvi korak u konsolidovanju jeste identifikovanje preduzeća koja ulaze u krug za konsolidovanje. Osnovni zahtev koji mora biti ispunjen prilikom određivanja da li neko pravno lice treba uključiti u grupu za konsolidovanje, jeste da li matično pravno lice poseduje kontrolu nad njim.

Postupak konsolidovanja finansijskih izveštaja grupe preduzeća, koju čine matično pravno lice i zavisna pravna lica, vrši se primenom metoda potpunog konsolidovanja. Metod potpunog konsolidovanja podrazumeva spajanje svih istovetnih pozicija aktive, pasive, prihoda i rashoda. Unutargrupna salda i unutargrupne transakcije, uključujući prihode od prodaje, rashode i dividende, kao i neostvarena dobit koja je proizašla iz unutargrupnih transakcija koja je uključena u knjigovodstvenu vrednost sredstava (kao što su zalihe i osnovna sredstva) u celosti se eliminišu.

1. Potpuno isključenje stanja proizašlih iz odnosa između članica grupe preduzeća za konsolidovanje vrši se:

Prebijanje učešća u kapitalu (pozicija u aktivi bilansa stanja matičnog preduzeća) sa kapitalom (pozicija u pasivi bilansa stanja kod zavisnih preduzeća);

Prebijanje dugoročnih finansijskih plasmana sa dugoročnim finansijskim obavezama iz odnosa unutar grupe preduzeća koja ulaze u konsolidaciju;

Prebijanje kratkoročnih finansijskih plasmana sa kratkoročnim finansijskim obavezama odnosa unutar grupe preduzeća koja ulaze u konsolidaciju;

Prebijanje potraživanja i obaveza iz poslovanja i drugih odnosa unutar grupe preduzeća koja ulaze u konsolidaciju.

2. Potpuno isključivanje poslovno finansijskih operacija iz odnosa unutar grupe preduzeća za konsolidovanje u toku izveštajne godine i dobitaka iz tih operacija vrši se:

- Smanjenjem prihoda u konsolidovanom bilansu uspeha za iznos prihoda od prodaje robe, proizvoda i usluga drugim članicama grupe preduzeća za konsolidovanje u toku poslovne godine;
- Smanjenjem rashoda na odgovarajućim pozicijama nabavne vrednosti prodate robe, troškova materijala, goriva i energije i troškova usluga, u iznosu koji potiču iz nabavki ostvarenih unutar grupe za konsolidovanje;
- Smanjenjem vrednosti nematerijalnih ulaganja, osnovnih sredstava, zaliha materijala, zaliha robe, pribavljenih prometom između preduzeća članica za konsolidaciju u toku poslovne godine, a za iznose nerealizovanih dobitaka sadržanih u pozicijama aktive;
- Povećanjem prihoda od aktiviranja učinaka i robe za iznos cene koštanja ili nabavne vrednosti sredstava koja su nabavljena unutar grupe preduzeća, a nisu prodana eksternim kupcima.

3. Nerealizovani interni dobiti grupe preduzeća sadržani u nematerijalnim ulaganjima u osnovnim sredstvima, isključuju se iz konsolidovanog bilansa uspeha smanjenjem troškova amortizacije u godinama otpisa, a preostali iznos se isključuje iz konsolidovanog bilansa stanja smanjenjem vrednosti nematerijalnih ulaganja i osnovnih sredstava za iznos preostalog nerealizovanog internog dobitka na dan bilansa.

4. Nerealizovani interni dobiti grupe preduzeća sadržani u početnim zalihama materijala i robe, isključuju se iz konsolidovanog bilansa stanja i bilansa uspeha putem kumulativnog obračuna nerealizovanih internih dobitaka zajedno sa dobitcima iz tekućih internih kupoprodaja zaliha.

5. Potpuno isključivanje dividendi i učešća u dobitku iz odnosa unutar grupe za konsolidovanje vrši se smanjenjem prihoda po ovom osnovu i smanjenem dobitka za isti iznos.
6. Potpuno isključivanje prihoda od kamata i drugih prihoda iz odnosa unutar grupe preduzeća za konsolidovanje vrši se njihovim prebijanjem sa rashodima po istim osnovama.
7. Izdvajanje i posebno iskazivanje manjinskih interesa u dobitku (ili gubitku) u kapitalu (neto imovini) zavisnih preduzeća uključenih u grupu za konsolidovanje.

Postupak konsolidovanja se vrši na sledeći način:

- U zasebne kolone unose se bilansne pozicije svih društava koja ulaze u grupu za konsolidovanje;
- Vršiti se zbrajanje bilansnih pozicija svih društava koja ulaze u grupu za konsolidovanje;
- U koloni „eliminacija“ se upisuju korekcije koje su utvrđene;
- U poslednjoj koloni iskazuje se konsolidovani bilans grupe.

5.2 Izvori podataka

Kao izvori podataka o analiziranoj grupaciji kao ekonomskom entitetu, koristi se pre svega računovodstvena ali i druga dokumentacija, na osnovu koje se vrši postupak sagledavanja međusobnih dužničko poverilačkih odnosa svih preduzeća koja ulaze u grupu za konsolidovanje, u analiziranoj poslovnoj godini.

Pod ovom dokumentacijom se podrazumeva:

- Završni računi matičnog i svih zavisnih preduzeća koja ulaze u grupu za konsolidovanje,
- Revizorski izveštaji za preduzeća koja su obveznici vršenja revizije finansijskih izveštaja,
- Pregled kupaca, dobavljača, dugoročnih i kratkoročnih finansijskih plasmana,
- Analitičke kartice svih međusobnih dužničko poverilačkih odnosa između preduzeća, članica grupe za konsolidovanje, za analiziranu poslovnu godinu.

Pored navedene računovodstvene dokumentacije, prilikom pripreme za postupak konsolidovanja i utvrđivanja koja pravna lica je potrebno uključiti u postupak za konsolidaciju, korišćeni su zvanični podaci iz Agencije za privredne registre RS.

6. POJAM, FORMA I SADRŽINA FINANSIJSKIH IZVEŠTAJA

6.1 Pojam i shvatanje finansijskog izveštaja

Upravljanje poslovanjem preduzeća obavlja se donošenjem odluka na različitim organizacionim pozicijama i na različitom nivou odgovornosti. Odluka u preduzeću znači angažovanje raspoloživih resursa i očekivanje rezultata tog angažovanja. Da bi donešena odluka bila efikasna i efektivna, potrebno je da se zasniva na blagovremenim, relevantnim i pouzdanim informacijama. Najčešći izvor informacija donosiocima odluka je računovodstveni informacioni sistem.

Računovodstveni informacioni sistem zadužen je za prikupljanje, obradu ili procesiranje podataka, upravljanje bazom podataka i kreiranje izveštaja različitih namena.

Informacije koje potiču iz računovodstvenog informacionog sistema treba da budu relevantne, blagovremene i pouzdane. Sve promene u računovodstvu se beleže hronološkim redom, na osnovu originalnih dokumenata sačinjenih u pismenoj formi, u momentu nastanka poslovnog događaja. Iz računovodstvenih dokumenata je vidljivo: između kojih pravnih lica se odvija transakcija, koja odgovorna lica u tome učestvuju, identifikacioni elementi pravnog lica, mesto, vreme, sadržaj i vrednost transakcije. Knjigovodstveni dokumenti i podaci imaju karakter dokaznog sredstva, a što nije slučaj sa ostalim evidencijama.

Prezentovanje obrađenih informacija eksternim i internim korisnicima, a koje prikazuju uspešnost odlučivanja i finansijski položaj preduzeća kao posledicu odlučivanja, računovodstvo vrši u vidu bilansa, odnosno finansijskog izveštaja. Za finansijski izveštaj, iako nastaje u računovodstvu, odgovorno je pre svega rukovodstvo preduzeća.

BILANS je dvostrani, brojčani, finansijski prikaz o svemu čime preduzeće (društvo) raspolaže; sve što je rukovodstvo ostvarilo i sve što se vlasniku stavlja na raspolaganje.

Reč bilans potiče od latinske reči *libra* (vaga sa dva tasa). Samo značenje reči upućuje na nekoliko zaključaka:

1. Da se bilansom nešto meri i iskazuje rezultat;
2. Da se to što se meri posmatra sa dva obeležja (rezultat i stanje);
3. Da se ta dva obeležja dovode u ravnotežu tj. da se među njima formira jednakost.

U računovodstvu, bilans se koristi kada se iskazuje stanje i rezultat poslovanja preduzeća, posmatrano preko novčanih jedinica kao opšteg merila računovodstvenog iskazivanja poslovnog događaja, stanja i rezultata poslovanja preduzeća. Računovodstvo tradicionalno koristi bilans stanja i bilans uspeha. U osnovi, bilans uspeha vuče koren iz bilansa stanja, dakle, on je samo izvod bilansa stanja. Bilans uspeha je u osnovi analitički račun sopstvenog kapitala preduzeća u kome se iskazuje povećanje (prihodi) i smanjenje (rashodi) sopstvenog kapitala.

Zbog značaja informacija koje su sadržane u bilansima, za poslovno odlučivanje kako internih tako i eksternih korisnika, izvršena je harmonizacija forme i sadržaja bilansa.

Harmonizacija je proces globalnih razmera, gde važnu ulogu imaju Međunarodni računovodstveni standardi (MRS) odnosno Međunarodni standardi finansijskog izveštavanja (MSFI). Iz procesa harmonizacije proistekao je pojam finansijski izveštaj umesto bilans. Prema Međunarodnom računovodstvenom standardu 1 - Prezentacija finansijskih izveštaja „finansijski izveštaji opšte namene su izveštaji namenjeni zadovoljavanju potreba korisnika koji nisu u poziciji da zahtevaju od entiteta da sastavlja izveštaje namenjene njihovim određenim informacionim potrebama”.

Finansijski izveštaji, strukturno posmatrano predstavljaju finansijsku poziciju i finansijske rezultate.

Cilj finansijskih izveštaja je „da se obezbede informacije o finansijskoj poziciji, finansijskom uspehu i tokovima gotovine entiteta, koje su korisne za donošenje ekonomskih odluka šireg kruga korisnika. Finansijski izveštaji takođe pokazuju rezultate koje je ostvarilo rukovodstvo u upravljanju resursima koji su mu povereni”.

Finansijski izveštaji pružaju informacije o:

- Imovini

- Obavezama
- Kapitalu
- Prihodima i rashodima, uključujući dobitke i gubitke
- Doprinosima od raspodele vlasnicima koji deluju u svojstvu vlasnika
- Tokovima gotovine entiteta

Kompletan set finansijskih izveštaja uključuje:

1. Bilans stanja,
2. Bilans uspeha,
3. Izveštaj o tokovima gotovine,
4. Izveštaj o promenama na kapitalu,
5. Izveštaj o ostalom rezultatu,
5. Napomene uz finansijske izveštaje,
6. Statistički aneks.

Finansijski izveštaj predstavlja najpotpuniji sistem sveobuhvatnog saopštavanja i interpretacije poslovno-finansijskih aktivnosti i svih činjenica od značaja za sistem finansijskog izveštavanja i analizu finansijskih izveštaja.

6.2 Korisnici finansijskih izveštaja

Finansijski izveštaj je sveobuhvatni prikaz poslovnih aktivnosti preduzeća. Kao takav, vekovima je nezamenljiv u izveštavanju o sredstvima, izvorima sredstava, kao i prihodima i rashodima preduzeća. Finansijsko izveštavanje o stanju preduzeća je od javnog interesa za mnoge korisnike finansijskih izveštaja, koje čine postojeći i potencijalni investitori, poverioci, davaoci kredita, menadžeri i zaposleni. Bez obzira na sve karakteristike koje smo naveli, finansijski izveštaji nemaju obeležja savršenih izveštaja. Način početnog priznavanja i procenjivanja pozicija u finansijskom izveštaju, može generisati skrivene gubitke i latentne rezerve. Poslovni svet nije imun na lažne finansijske izveštaje koji se nazivaju „kreativni izveštaji.“ Ovi izveštaji su kreirani sa

namerom obmanjivanja ili lažnog prikazivanja stanja i rezultata poslovanja, radi ostvarivanja nekog skrivenog cilja. Ovi finansijski izveštaji sačinjavaju se nepoštovanjem načela bilansiranja, računovodstvenih standarda i falsifikovanjem i štetni su za sve korisnike finansijskih izveštaja.

Korisnici finansijskih izveštaja su:

1. **Investitori**, radi donošenja odluka zadržavanju ili prodaji akcija, odnosno udela i proceni sposobnosti preduzeća da isplati dividendu. Investitori se mogu posmatrati u užem i širem smislu. U užem smislu investitori su potencijalni ulagači u preduzeće. U širem smislu investitori su i vlasnici akcija (akcionari). Investitorima su potrebne informacije iz finansijskog izveštaja da bi mogli proceniti sadašnju i očekivanu finansijsku poziciju preduzeća;
2. **Zaposleni**, radi informacija o stabilnosti i profitabilnosti poslovanja preduzeća i mogućnosti obezbeđenja plata i drugih izdataka vezanih za njih;
3. **Zajmodavci, odnosno kreditori**, radi informacija na osnovu kojih će proceniti da li će krediti biti blagovremeno vraćeni i sa pripadajućim kamatama. Kreditori koji plasiraju kratkoročno vezana sredstva procenjuju likvidnost preduzeća i mogućnost kreiranja novčanog toka. Kreditori koji plasiraju sredstva na dugi rok radije procenjuju profitabilnost u budućnosti i sposobnost generisanja novčanog toka u budućnosti;
4. **Dobavljači i drugi poslovni poverioci**, radi informacija na osnovu kojih će proceniti kvalitet poslovnog partnera i njegove mogućnosti da plaća dospele obaveze. Svako je zainteresovan da posluje sa dobrim klijentom;
5. **Kupci**, radi informacija na osnovu kojih će proceniti mogućnosti dugoročne saradnje i pouzdanih dobavljača;
6. **Vlada**, njene agencije i regulatorna tela određuju „pravila igre“ i zainteresovani su za što kvalitetnija pravila kojima se usmerava ekonomski i društveni razvoj. Finansijski izveštaji mogu biti test za usvojena „pravila igre“. Regulatorna tela

- utiču na raspodelu resursa, regulisanje poslovanja, monetarnu politiku, poresku politiku, politiku zapošljavanja;
7. **Javnost**, kao što je lokalna samouprava radi informacija na osnovu kojih će planirati i analizirati zaposlenost stanovništva i projektovanje trendova razvoja okruženja.

6.3 Osnovne pretpostavke za sastavljanje finansijskih izveštaja

Prilikom sastavljanja finansijskih izveštaja, a kako bi se sastavili kvalitetni finansijski izveštaji, potrebno je posvetiti pažnju pravilima sastavljanja i prezentacije finansijskih izveštaja. Za sastavljanje finansijskih izveštaja odgovorno je rukovodstvo preduzeća, zbog toga što je rukovodstvo jedino ovlašćeno za upotrebu resursa preduzeća. Finansijski izveštaji pružaju sliku o efektima upotrebe tih resursa. Sa druge strane, ne treba ispustiti iz vida da finansijski izveštaji nastaju u računovodstvu i da su zaposleni u računovodstvu takođe odgovorni za sastavljanje finansijskih izveštaja. Njihova odgovornost se svodi na pravilnu primenu MRS i MSFI, odnosno na osnovu njih sastavljenih računovodstvenih politika, a koje su sastavni deo poslovne politike preduzeća. Računovodstvo kao profesija odgovorno je za pravilnu primenu standarda i na taj način je u službi korisnika finansijskih izveštaja, odnosno u javnom interesu. Rukovodstvo treba da uspostavi sistem kontrole kvaliteta finansijskih izveštaja i njihovo javno objavljivanje.

Pravila za sastavljanje finansijskih izveštaja preporučena po MRS i MSFI su:

Načelo uzročnosti prihoda i rashoda - efekti transakcija i drugih poslovnih događaja priznaju se onda kada se dogode, a ne kada se gotovina ili gotovinski ekvivalenti prime ili isplate. Oni se evidentiraju u računovodstvu i finansijskom izveštaju za period na koji se promena odnosi. Kada se koristi načelo uzročnosti prihoda i rashoda, stavke u finansijskom izveštaju se priznaju kao imovina, obaveze, kapital, prihodi i rashodi.

Načelo stalnosti poslovanja (princip going concern) - podrazumeva da je preduzeće osnovano da posluje na neodređeno vreme. Kada priprema finansijske izveštaje, rukovodstvo procenjuje sposobnost preduzeća da nastavi poslovanje na neodređeno vreme. U slučajevima kada rukovodstvo proceni da postoje materijalni uslovi za sumnju da preduzeće ne može da posluje u neograničenom trajanju, takva neizvesnost se obelodanjuje.

Materijalni značaj i grupisanje - podrazumeva da se svaka materijalno značajna grupa sličnih stavki zasebno iskaže u finansijskom izveštaju. Stavke različite prirode ili funkcije iskazuju se posebno, osim ako nisu beznačajne. Finansijski izveštaji nastaju kao rezultat velikog broja transakcija, koje se grupišu prema prirodi događaja ili transakcija. Ukoliko neka stavka nije materijalno značajna, ona se grupiše sa drugim stavkama ili se obelodanjuje u napomenama uz finansijske izveštaje.

Prebijanje - podrazumeva da se imovina, obaveze, prihodi i rashodi ne prebijaju osim ako to zahtevaju MRS i MSFI. O imovini, kapitalu, prihodima, rashodima i obavezama izveštava se zasebno. Prebijanje u finansijskom izveštaju bi umanjilo sposobnost korisnika da razume transakcije i uslove procene budućih tokova gotovine. (Priznavanje imovine u neto iznosu tj. umanjenje za ispravku vrednosti ne smatra se prebijanjem).

Period izveštavanja - Preduzeće treba da prezentuje kompletan finansijski izveštaj najmanje jednom godišnje. Preduzeća finansijski izveštaj sastavljaju i obelodanjuju za period od jedne (kalendarske) godine (tekući period).

Uporedne informacije - Za sve stavke finansijskog izveštaja tekućeg perioda obelodanjuju se uporedne informacije prethodnog perioda.

Doslednost prezentacije - znači da se prezentacija i klasifikacija stavki u finansijskom izveštaju zadržava od prethodnog do sledećeg perioda.

Prilikom obelodanjivanja finansijskih izveštaja koji su sačinjeni u skladu sa MRS i MSFI, rukovodstvo preduzeća dužno je da posebno obelodani informacije na osnovu kojih će se pravilno razumeti i identifikovati finansijski izveštaj. Prema MRS 1 neophodno je naznačiti:

1. Naziv preduzeća koje sačinjava izveštaj,
2. Da li je izveštaj pojedinačni ili za grupu,
3. Datum izveštaja ili period na koji se izveštaj odnosi,
4. Valutu u kojoj su iskazane vrednosti,
5. Stepen zaokruživanja koji se u izveštaju koristi.

6.4 Analiza bilansa (Finansijskih izveštaja) preduzeća

6.4.1 Ciljevi i vrste analize bilansa preduzeća

Pojam Analiza potiče od grčke reči “analysis” koja se može prevesti kao rasčlanjavanje, rasklapanje ili rastavljanje nekog složenog objekta na njegove konstitutivne elemente. Analiza bilansa ili finansijska analiza bazira se na osnovnim finansijskim izveštajima – bilansu stanja i bilansu uspeha. Ciljevi analize bilansa se razlikuju u zavisnosti od toga ko je korisnik analize, odnosno da li je interni ili eksterni korisnik. Ukoliko su korisnici analize interni korisnici, pre svega organi upravljanja i rukovođenja cilj analize bilansa je obezbeđenje neophodnih, blagovremenih i potpunih podataka za potrebe efikasnog upravljanja i rukovođenja, kao i projektovanja razvoja preduzeća. Korisnici rezultata analize bilansa preduzeća mogu biti i eksterni odnosno poverioci, zvanična statistika, državni organi, komore, udruženja, sindikati i dr. Poverioci su zainteresovani za likvidnost i rentabilnost preduzeća zbog obezbeđenja svojih potraživanja, statistiku i državne organe zanima pravac razvoja preduzeća, komore i poslovna udruženja su zainteresovani za efikasnost poslovanja preduzeća i njegovo mesto u strukturi privredne grane i oblasti, sindikat interesuju podaci o uslovima života i rada zaposlenih i dr.

Pored korisnika posmatranja kao kriterijumi za identifikovanje vrste analize bilansa mogu se javiti i:

- Vreme posmatranja – pri čemu se razlikuju statička i dinamička analiza bilansa
- Predmet analize bilansa – analiza bilansa stanja, analiza bilansa uspeha
- Način pripremanja bilansa – analiza bilansa stanja i bilansa uspeha izražena u apsolutnim brojevima, relativnim brojevima, i u formi grafikona
- Prema instrumentima odnosno postupcima analize bilansa razlikuju se:
  1. Vizuelna analiza bilansa
  2. Analiza bilansa pomoću računa pokrića
  3. Racio analiza
  4. Analiza bilansa pomoću neto obrtnog fonda
  5. “Cash flow” – keš flou analiza
  6. “Funds Flow” – fands flou analiza

6.4.1.1 Vizuelna analiza bilansa

Vizuelna analiza bilansa ili metoda vizuelne analize je inicijalna metoda koja se primenjuje u analizi bilansa. Postupak vizuelne analize bilansa se sastoji u posmatranju bilansa stanja i bilansa uspeha (izraženih u apsolutnim brojevima, relativnim brojevima, grafikonima) i donošenju opštih ocena o likvidnosti preduzeća, rentabilnosti poslovanja preduzeća i dr. Glavni nedostatak ove metode jeste površnost.

6.4.1.2 Analiza bilansa pomoću računa pokrića

Za razliku od metode vizuelne analize bilansa koja se odnosi na ispitivanje bilansa stanja i bilansa uspeha, metoda analize bilansa pomoću računa pokrića analizira bilans stanja, ali se dopunjava i ostalim postupcima analize kojima se istražuje efikasnost poslovanja

preduzeća. Suština ove metode se sastoji u utvrđivanju sledećih relacija izraženih u apsolutnim i relativnim brojevima:

- a) Struktura poslovne imovine, sredstava preduzeća /odnos osnovnih prema obrtnim sredstvima preduzeća/
- b) Struktura kapitala /odnos sopstvenih i pozajmljenih izvora finansiranja poslovnih sredstava preduzeća/
- c) Pokrića osnovnih sredstava sopstvenim kapitalom /odnos sopstvenog kapitala prema osnovnim sredstvima preduzeća.

6.4.1.3 Racio analiza

Racio analiza se zasniva na određenim komponentama bilansa stanja i bilansa uspeha, i koristi se za ocenu finansijskog položaja (likvidnosti, sigurnosti i aktivnosti) i rentabilnosti poslovanja preduzeća. U zavisnosti od cilja koji se želi postići ovom analizom razlikuju se sledeće vrste racio analize:

1. Racio likvidnosti
2. Racio sigurnosti ili solventnosti
3. Racio upravljanja ili pokazatelje aktivnosti
4. Racio rentabiliteta

1. Racio likvidnosti – dobija se na bazi podataka iz bilansa stanja i koristi kao inicijalni pokazatelj sposobnosti preduzeća da izmiri svoje obaveze u roku dospeća. Prema tome racia likvidnosti su usmerena na utvrđivanje i ocenu finansijskog položaja preduzeća na kratak rok. Razlikuju se tri racia likvidnosti:

- a. Opšti racio likvidnosti ili racio tekuće likvidnosti /**treći stepen likvidnosti**/ – predstavlja pokazatelj koji ukazuje na ispunjenost zahteva da osnovna sredstva budu finansirana sopstvenim ili bar permanentnim kapitalom, a obrtna sredstva da budu

pokrivena kratkoročnim izvorima finansiranja. Ovaj racio utvrđuje se na sledeći način:

$$\text{Opšti racio likvidnosti} = \frac{\text{Obrtna sredstva}}{\text{Kratkoročne obaveze}}$$

Racio tekuće likvidnosti bi trebalo da iznosi najmanje 1, jer racio manji od 1 govori o tome da kompaniji nedostaju likvidna sredstva za izmirenje dospelih kratkoročnih obaveza. Takva kompanija se mora osloniti na zaduživanje ili na stalni priliv novca od poslovnih prihoda za finansiranje kratkoročnih obaveza. Racio tekuće likvidnosti veći od 1 govori o dobroj kreditnoj sposobnosti preduzeća i dobroj likvidnosti. Ipak, previsok racio tekuće likvidnosti može da upućuje na neefikasnost korišćenja gotovine i ostalih kratkoročnih sredstava.

- b. Racio redukovane likvidnosti **/drugi stepen likvidnosti/** – predstavlja rigorozniji zahtev u pogledu ocene likvidnosti preduzeća, predstavlja nastojanje da osnovna sredstva i zalihe budu finansirani dugoročnim izvorima finansiranja, a potraživanja, gotovina i gotovinski ekvivalenti kratkoročnim izvorima finansiranja. Ovaj racio utvrđuje se na sledeći način:

$$\text{Racio reducirane likvidnosti} = \frac{\text{Obrtna sredstva - zalihe}}{\text{Kratkoročne obaveze}}$$

Ovaj pokazatelj je važan jer su zalihe najmanje likvidna stavka tekuće aktive, pa ih je ponekad teško transferisati u gotovinu u kratkom vremenskom periodu. Preduzeća mogu imati previsoke zalihe sirovina ili gotovih proizvoda jer su precenila tražnju za proizvodima, tako da nam tek racio redukovane likvidnosti daje pravu sliku o mogućnostima preduzeća da u kratkom roku izmiri dospele kratkoročne obaveze. Racio redukovane likvidnosti je često manji od 1.

- c. Racio novčane likvidnosti – racio gotovine /**prvi stepen likvidnosti**/ – predstavlja još strožiji test likvidnosti. Pokazuje da li kompanija raspolaže sa dovoljnom količinom gotovine za podmirenje kratkoročnih obaveza i utvrđuje se na sledeći način:

$$\text{Racio novčane likvidnosti} = \frac{\text{Gotovina}}{\text{Kratkoročne obaveze}}$$

- 2. Racio sigurnosti ili solventnosti** – takođe se dobija na osnovu podataka iz bilansa stanja i služi za ocenu finansijskog položaja preduzeća na dugi rok. Postoji više vrsta racia sigurnosti ili solventnosti, a najčešće primenjivani su:

$$\text{a. Racio strukture izvora finansiranja} = \frac{\begin{array}{c} \text{Sopstveni izvori finansiranja} \\ \text{(sopstveni kapital)} \end{array}}{\begin{array}{c} \text{Pozajmljeni izvori finansiranja} \\ \text{(pozajmljeni kapital)} \end{array}}$$

U literaturi je najčešće zastupljeno stanovište prema kome iznos ovog racia sigurnosti ili solventnosti ispod 1 pokazuje nedovoljnu sigurnost, a iznad 1 sigurnost koja je iznad normale ali je uslovljena rizikom poslovanja kojim se bavi analizirani privredni subjekat.

$$\begin{array}{l} \text{b. Racio učešća} \\ \text{pozajmljenih izvora} \\ \text{finansiranja} \\ \text{(pozajmljenog kapitala)} \\ \text{u ukupnim korišćenim} \\ \text{izvorima finansiranja} \\ \text{(ukupnom kapitalu)} \end{array} = \frac{\begin{array}{c} \text{Pozajmljeni izvori finansiranja} \end{array}}{\begin{array}{c} \text{Ukupna poslovna sredstva} \end{array}} \times 100$$

c. Racio učešća

$$\begin{array}{l} \text{pozajmljenih dugoročnih} \\ \text{izvora finansiranja} \\ \text{(pozajmljenog dugoročnog} \\ \text{kapitala) tj. dugoročnih} \\ \text{kredita u ukupnim} \\ \text{permanentnim izvorima} \\ \text{finansiranja} \\ \text{(permanentnom kapitalu)} \end{array} = \frac{\text{Dugoročni krediti}}{\text{Permanentni kapital}} \times 100$$

Permanentni kapital = Sopstveni kapital - Gubitak + Dugoročna rezervisanja + Dugoročne obaveze.

3. Racio upravljanja ili pokazatelji aktivnosti – dobija se na osnovu podataka iz bilansa stanja i bilansa uspeha, i izražava se u formi koeficijenta ili broja dana zadržavanja poslovnih sredstava u konkretnom obliku (zalihe, potraživanja od kupaca, obaveze prema dobavljačima i sl.)

$$\text{a. Koeficijent obrta zaliha} = \frac{\text{Cena koštanja realizovanih proizvoda}}{\text{Prosečan saldo zaliha}}$$

Prosečno vreme zadržavanja zaliha u preduzeću se izračunava na sledeći način:

$$\text{Prosečno vreme zadržavanja zaliha u preduzeću} = \frac{365 \text{ dana}}{\text{Koeficijent obrta zaliha}}$$

$$\text{b. Koeficijent obrta kupaca} = \frac{\text{Prihodi od realizacije proizvoda}}{\text{Prosečan saldo potraživanja od kupaca}}$$

Prosečno vreme naplate potraživanja od kupaca se izračunava na sledeći način:

$$\text{Prosečno naplate potraživanja od kupaca} = \frac{365 \text{ dana}}{\text{Koeficijent obrta kupaca}}$$

$$\text{c. Koeficijent obrta dobavljača} = \frac{\text{Cena koštanja realizovanih proizvoda} + \text{povećanje zaliha} - \text{smanjene zaliha}}{\text{Prosečan saldo dobavljača}}$$

Prosečno vreme plaćanja obaveza prema dobavljačima se identifikuje na sledeći način:

$$\text{Prosečno vreme plaćanja obaveza prema dobavljačima} = \frac{365 \text{ dana}}{\text{Koeficijent obrta dobavljača}}$$

- 4. Racio rentabiliteta** – takođe se izračunava na osnovu podataka iz bilansa stanja i bilansa uspeha, s ciljem da se oceni uspešnost (efikasnost) poslovanja, odnosno utvrdi njegova zarađivačka sposobnost u relevantnom vremenskom periodu. Pokazatelji rentabiliteta poslovanja preduzeća koje je tržišno orijentisano su:

$$\text{a. Stopa poslovnog dobitka} = \frac{\text{Poslovni dobitak}}{\text{Prihodi od realizacije proizvoda}} \times 100$$

$$\text{b. Stopa neto dobitka} = \frac{\text{Neto dobitak}}{\text{Prihodi od realizacije proizvoda}} \times 100$$

$$\begin{aligned}
 \text{c. Stopa prinosa na} & & & & \text{Poslovni dobitak} \\
 \text{ukupna poslovna sredstva} & = & \frac{\text{Prosečna poslovna sredstva}}{\text{Prosečna poslovna sredstva}} & \times & 100 \\
 & = & \frac{\text{Poslovni dobitak}}{\text{Prihodi od realizacije proizvoda}} & \times & 100 & \times & \frac{\text{Prihodi od realizacije proizvoda}}{\text{Prosečna poslovna sredstva}}
 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 \text{d. Stopa prinosa na} & & & & \text{Neto dobitak} \\
 \text{sopstvena poslovna} & = & \frac{\text{Prosečna sopstvena poslovna sredstva}}{\text{Prosečna sopstvena poslovna sredstva}} & \times & 100 \\
 \text{sredstva} & & & & \\
 & = & \frac{\text{Neto dobitak}}{\text{Prihodi od realizacije proizvoda}} & \times & 100 & \times & \frac{\text{Prihodi od realizacije proizvoda}}{\text{Prosečna sopstvena poslovna sredstva}}
 \end{aligned}$$

6.4.1.4 Analiza bilansa preduzeća pomoću neto-obrtnog fonda

Analiza bilansa preduzeća pomoću neto-obrtnog fonda polazi od celine bilansa stanja i uglavnom služi za potrebe dinamičke analize (analize razvoja) za razliku od racio analize koja se bazira na uspostavljanju relacija između pojedinih segmenata bilansa stanja i / ili bilansa uspeha i koristi se pre svega u svrhu statičke analize (analize stanja).

Neto-obrtni fond (NOF) ili neto-obrtna sredstva (NOS) predstavljaju deo obrtnih sredstava koji je finansiran dugoročnim izvorima finansiranja (sopstvenim kapitalom i dugoročnim kreditima).

$$\text{Neto-obrtni fond (NOF)} = \text{Dugoročni kapital} - \text{Osnovna sredstva}$$

Pod dugoročnim kapitalom podrazumeva se sopstveni kapital i dugoročni krediti.

Neto-obrotna sredstva (NOS) = Obrtna sredstva – Kratkoročne finansijske obaveze

6.4.1.5 Cash Flow analiza

Cash flow analiza polazi od podataka iz bilansa stanja i bilansa uspeha i koristi se za procenu zarađivačke sposobnosti i finansijske situacije preduzeća. Cash flow se može prevesti kao tok gotovine odnosno novčani tok. Razlikuje se bruto cash flow (tok primanja i izdavanja novca) i neto cash flow (razlika primanja i izdavanja novca). Neto cash flow je indikator obima raspoloživih novčanih sredstava za samofinansiranje ili za otplatu dospelih obaveza i identičan je zbiru poslovnog dobitka, rezervi i amortizacije.

6.4.1.6 Funds Flow analiza

Funds flow analiza polazi od podataka u bilansima stanja dva ili više sukcesivnih obračunskih perioda. Pojam Funds Flow može se prevesti kao tok izvora sredstava (fondova) ili kao finansijski tok. Ovom analizom identifikuju se i prate neto razlike, odnosno povećanja i smanjenja bilansnih pozicija u segmentu dva ili više sukcesivnih bilansa stanja.

7. KARAKTERISTIKE KONSOLIDOVANOG FINANSIJSKOG IZVEŠTAJA

Analiza godišnjih finansijskih izveštaja pojedinačnih preduzeća predstavlja već decenijama uobičajen postupak primenjivan od strane internih, ali i eksternih korisnika s ciljem da se pojasni finansijski, imovinski i prinosni položaj i uoči razvoj preduzeća. U računovodstvenoj teoriji i praksi postoji već razvijen sistem instrumenata analize bilansa. Tom problemu su posvećene brojne monografije, a gotovo u svim udžbenicima koji se bave finansijskim izveštavanjem nalazi se poglavlje posvećeno analizi bilansa. Situacija je međutim drugačija kada se radi o analizi konsolidovanih bilansa. Tek u poslednjoj deceniji se o ovom pitanju mogu sresti napisi u stručnoj literaturi.

Jedan od razloga jeste i činjenica da je dugo u računovodstvenoj praksi pravnoj samostalnosti članica grupe pridavan veći značaj u odnosu na činjenicu da one čine jednu ekonomsku celinu. Prihvatanje teorije ekonomskog jedinstva, kao osnove za sastavljanje finansijskih izveštaja grupe, bitno je promenilo cilj konsolidovanog obračuna. Konsolidovani obračun ima, saglasno ovoj teoriji, za cilj da predstavi imovinski, finansijski i prinosni položaj grupe kao da je ona pravno jedinstveno preduzeće. S druge strane opšteprihvaćen je stav da su godišnji obračuni zavisnih preduzeća daleko manje podobni kao izvori informacija potrebnih za donošenje poslovnih odluka od informacija koje pružaju godišnji obračuni ekonomski samostalnih preduzeća, te da informacije koje potiču iz pojedinačnih obračuna preduzeća grupe potrebno je dopuniti informacijama o grupi kao celini koje se nalaze u konsolidovanom obračunu. Ova promena u shvatanju grupe kao ekonomske celine i iz toga rezultirajuća promena cilja konsolidovanog bilansa, doprinela je povećanju značaja analize konsolidovanog obračuna.

Drugi razlog povećanja interesa za analizu bilansa grupe proizilazi iz mogućnosti upoređenja grupa koje su stvorene harmonizacijom propisa o polaganju računa grupe.

Usvajanje Sedme direktive Evropske zajednice 1983. godine i prihvatanje Međunarodnih računovodstvenih standarda od značajnog broja zemalja dovelo je, naime, do ujednačavanja načina sastavljanja konsolidovanog godišnjeg obračuna i time do stvaranja uslova za uporedivost grupa.

I poslednji, mada ne po značaju, razlog leži u povećanju broja obveznika za sastavljanje konsolidovanog bilansa. Povećanje broja preduzeća koja su obavezna da sastavljaju konsolidovani obračun uslovljeno je s jedne strane okolnošću da je usvajanjem Sedme direktivne Evropske Unije obaveza sastavljanja konsolidovanog obračuna, koja se do tada odnosila uglavnom na matična preduzeća – akcionarska društva proširena i na matična preduzeća koja se vode u formi društava sa ograničenom odgovornošću. S druge strane, u poslednjoj deceniji došlo je do procesa međusobnog povezivanja velikog broja srednjih i malih preduzeća. Sve ovo dovelo je do značajnog povećanja broja korisnika konsolidovanih finansijskih izveštaja.

Razvoj privrede u našoj zemlji na tržišnim osnovama će nesumnjivo u budućnosti voditi formiranju grupa preduzeća, kao i uključivanju mnogih od naših preduzeća u već postojeće grupe preduzeća. U svakom slučaju za očekivati je da će konsolidovani bilansi biti mnogo češće sastavljeni i da će njihovi korisnici biti sve brojniji. Analiza bilansa grupe javiće se u takvim uslovima kao neophodnost. Analizom bilansa grupe nastojaće se da se pojasni kako slika o imovinskom i prinosnom položaju grupe, tako i preduzeća, članica grupe u kojima neposredno imaju interese. Analizom bilansa grupe dobijaju se informacije koje predstavljaju potpuniju i pouzdaniju osnovu za donošenje poslovnih odluka.

7.1 Determisiranje preduzeća, članica za konsolidaciju

Poslovanje u okviru grupe povezanih subjekata je široko rasprostranjeno u svetu i kod nas. Poslovni subjekti postaju deo grupe povezanih pravnih lica kako bi obezbedili sigurnost u pogledu nabavke sirovina i prodaje proizvoda i kako bi ostvarili povoljnije

uslove za realizaciju transakcija, opstanak i rast preduzeća na tržištu. Kao najčešća situacija u kojoj se identifikuju povezane strane ističe se mogućnost značajnog uticaja jednog poslovnog subjekta nad drugim. Postojanje značajnog uticaja vidljivo je, pored učestvovanja poslovnog subjekta u donošenju poslovnih odluka drugog preduzeća i kroz učestvovanje u radu upravnog odbora, realizaciji materijalnih transakcija između preduzeća, razmeni rukovodećeg osoblja između preduzeća i postojanju zavisnosti drugog preduzeća u pogledu informacija. Značajan uticaj se može ostvariti na osnovu vlasništva, na osnovu statuta ili sporazuma.

Pod **povezanim stranom** se podrazumevaju sledeći subjekti:

- Poslovni subjekt koji kontroliše ili je kontrolisan od strane drugog preduzeća. Kontrola postoji kada je matično preduzeće vlasnik više od 50% kapitala zavisnog preduzeća i po tom osnovu ima više od polovine prava glasa u zavisnom preduzeću. U situaciji kada preduzeće poseduje jednu polovinu ili manje prava glasa u drugom preduzeću, kontrola može postojati ako preduzeće ima pravo da upravlja finansijskom i poslovnom politikom drugog preduzeća.
- Poslovni subjekt koji ima značajan uticaj nad drugim preduzećem u pogledu donošenja poslovnih i finansijskih odluka, pri tome ne poseduje kontrolu nad finansijskim i poslovnim politikama.
- Pravno lice koje ima zajedničku kontrolu nad drugim preduzećem. Pod zajedničkom kontrolom se podrazumeva podela kontrole između povezanih strana nad određenom ekonomskom aktivnošću.
- Poslovni subjekt koji učestvuje u zajedničkom poduhvatu sa drugim povezanim preduzećem.
- Lice koje je član rukovodećeg osoblja preduzeća ili njegovog matičnog preduzeća. Rukovodeće osoblje čine lica koja imaju ovlašćenja, a time i odgovornost za planiranje, usmeravanje i kontrolisanje aktivnosti preduzeća, uključujući direktore preduzeća.
- Blizak član porodice pojedinca koji ima kontrolu ili uticaj nad drugim poslovnim subjektom ili je član rukovodećeg osoblja.

- Poslovni subjekt koji je kontrolisan, zajednički kontrolisan ili pod značajnim uticajem ili kod kojeg značajna glasačka prava poseduje pojedinac član rukovodećeg osoblja ili njegov blizak član porodice.

Pored postojanja povezanih pravnih lica, prisutni su odnosi između poslovnih subjekata koji se ne smatraju odnosima povezanih strana. Kao primeri ovih odnosa mogu se navesti situacije kada:

1. Dva ili više poslovnih subjekata imaju istog direktora ili člana rukovodećeg osoblja.
2. Poslovni entiteti, kao što su banke, kreditori, sindikati, javne službe, državni organi i agencije, koji učestvuju u svakodnevnom poslovanju preduzeća.
3. Postoje poslovne transakcije između preduzeća od kojih je jedno pravno lice ekonomski zavisno u pogledu obima poslovnih aktivnosti koje se realizuju između ovih preduzeća. Kao primeri mogu se navesti transakcije sa jedinim kupcem, glavnim dobavljačem, zatim preduzećima kao što su davalac franšize ili distributer.
4. Dva poslovnih subjekata učestvuju u zajedničkom poduhvatu samo iz razloga što dele zajedničku kontrolu nad zajedničkim poduhvatom.

Ekonomsku celinu odnosno grupu čini matično preduzeće sa svim svojim zavisnim preduzećima nad kojima ima kontrolu.

Ključni zahtev koji mora biti ispunjen prilikom određivanja da li neko pravno lice treba uključiti u grupu za konsolidaciju je to da li matično pravno lice poseduje kontrolu nad njim. **Kontrola podrazumeva moć upravljanja finansijskim i poslovnim politikama zavisnih preduzeća sa ciljem ostvarivanja koristi od njihovog poslovanja.** Zavisnim, odnosno kontrolisanim preduzećem podrazumeva se preduzeće u kome matično preduzeće poseduje neposredno ili preko drugog zavisnog preduzeća većinsko učešće u kapitalu i po tom osnovu više od polovine glasova u skupštini zavisnog preduzeća, kao i pravo da imenuje više od polovine članova upravnog odbora zavisnog preduzeća. Zavisno preduzeće, uključujući i nekorporativna preduzeća kao što su ortačka društva, je dakle pod kontrolom drugog preduzeća.

Prema Međunarodnom računovodstvenom standardu 27- Pojedinačni i konsolidovani finansijski izveštaji, matično preduzeće može da poseduje polovinu ili manje od polovine kapitala u kontrolisanom preduzeću, pod uslovom da:

1. na osnovu sporazuma sa ostalim vlasnicima ima moć nad više od polovine glasačkih prava
2. po statutu ili ugovoru ima pravo upravljanja poslovnom i finansijskom politikom zavisnog preduzeća
3. ima pravo imenovanja i opoziva većine članova upravnog odbora
4. moć većinskog glasanja na sastancima upravnog odbora ili drugog upravljačkog tela, a kontrola nad preduzećem je u rukama tog odbora ili tela.

Za pripremu i konsolidaciju finansijskih izveštaja odgovorno je rukovodstvo matičnog pravnog lica. Ova odgovornost između ostalog podrazumeva definisanje računovodstvenih politika za konsolidovane finansijske izveštaje, identifikovanje pravnih lica koja čine grupu za konsolidaciju, identifikovanje transakcija i salda koji su rezultat unutar - grupnih aktivnosti, pripremu i obelodanjivanje konsolidovanih finansijskih izveštaja.

Identifikacija članova grupe za konsolidaciju vrši se na osnovu prethodnog iskustva sa matičnim pravnim licem, informacija dobijenih od menadžmenta matičnog pravnog lica, izvoda iz privrednog registra i drugo. Postoje situacije u kojima posedovanje većinskog paketa akcija nije uslov za ulazak u grupu za konsolidaciju već uslov podrazumeva sticanje kontrole nad pravnim licem. Specifična situacija postoji i ako je pravno lice koje je deo grupe za konsolidaciju kupilo većinski paket drugog pravnog lica kojim stiče kontrolu, ali ne sa namerom da upravlja datim pravnim licem već da ga proda u kratkom roku i da ostvari zaradu. Ovo učešće se ne smatra odnosom koji zahteva uključivanje stečenog pravnog lica u grupu za konsolidaciju.

7.2 Normativna regulativa konsolidovanja finansijskih izveštaja

Finansijski izveštaji grupe prezentovani kao finansijski izveštaji jedinstvenog ekonomskog entiteta predstavljaju konsolidovane finansijske izveštaje.

Cilj konsolidovanja finansijskih izveštaja je da se omogući sveobuhvatan uvid u finansijski, imovinski i prinosni položaj ekonomske celine, odnosno jedinstvenog ekonomskog entiteta.

Konsolidovani finansijski izveštaji namenjeni su pre svega većinskom vlasniku matičnog pravnog lica kako bi stekao uvid u imovinu, kapital, obaveze, prihode i rashode svih pravnih lica kojima on direktno ili indirektno upravlja. Informacije iz konsolidovanih finansijskih izveštaja koriste eksterni korisnici među kojima se svrstavaju nadzorni odbori i vlasnici matičnog preduzeća, postojeći i potencijalni vlasnici preduzeća grupe, postojeći i potencijalni poverioci, zaposleni i država. Interne korisnike konsolidovanih finansijskih izveštaja čine svi nivoi menadžmenta matičnog preduzeća i preduzeća grupe i jedinstvena uprava grupe.

Prilikom sastavljanja i prezentacije konsolidovanih finansijskih izveštaja treba primeniti Međunarodni računovodstveni standard 27 – Konsolidovani i pojedinačni finansijski izveštaji. Cilj navedenog standarda usmeren je ka podizanju kvaliteta i obezbeđivanju relevantnosti, pouzdanosti i uporedivosti informacija prezentovanih u pojedinačnim i konsolidovanim finansijskim izveštajima matičnog preduzeća za grupu zavisnih preduzeća. U standardu se, između ostalog, jasno determinišu okolnosti u kojima preduzeće mora da konsoliduje svoje finansijske izveštaje, kao i informacije koje moraju biti obelodanjene u svrhu procene prirode odnosa između matičnog i kontrolisanih preduzeća. Pored poštovanja zahteva navedenog standarda, neophodno je uzeti u obzir i pravila vrednovanja drugih standarda, budući da se konsolidovani finansijski izveštaji sastavljaju kao finansijski izveštaji jednog preduzeća, pa ne postoje razlike u vrednovanju bilansnih pozicija prilikom sastavljanja pojedinačnih i konsolidovanih finansijskih izveštaja.

Osim Međunarodnog računovodstvenog standarda 27 - Konsolidovani i pojedinačni finansijski izveštaji, značajni standardi koje treba uzeti u obzir prilikom konsolidovanja finansijskih izveštaja su:

1. Međunarodni računovodstveni standard 21 – Učinci promena kursa razmene stranih valuta, koji determiniše prevođenje finansijskih izveštaja pravnih lica koja čine grupu za konsolidaciju, a svoje finansijske izveštaje prikazuju u valuti koja se razlikuje od valute u kojoj su iskazani konsolidovani finansijski izveštaji.
2. Međunarodni računovodstveni standard 28 – Ulaganje u pridružena preduzeća, kojim je određeno da učešće u kapitalu pridruženog pravnog lica treba biti prikazano po metodi učešća u konsolidovanim finansijskim izveštajima.
3. Međunarodni računovodstveni standard 31 – Učešća u zajedničkim poduhvatima, kojim je određeno da učešće u zajedničkim ulaganjima treba biti prikazano po metodi učešća u konsolidovanim finansijskim izveštajima.
4. MSFI 3 – Poslovne kombinacije, koji određuje postupke uključivanja transakcija koje nastaju kao rezultat poslovnih kombinacija u konsolidovanim finansijskim izveštajima.
5. MSFI 5 – Stalna sredstva koja se drže za prodaju, koje se primenjuje za vrednovanje stečenog ulaganja koje se nakon sticanja kvalifikuje kao sredstvo koje se drži za prodaju.

7.3 Obaveza sačinjavanja konsolidovanog bilansa

Prema Međunarodnom računovodstvenom standardu 27 - Konsolidovani i odvojeni finansijski izveštaji, obaveza sačinjavanja konsolidovanog bilansa definisana je na sledeći način:

"Matično preduzeće, izuzev matičnog preduzeća iz paragrafa 10, treba da sastavlja konsolidovane finansijske izveštaje u kojima konsoliduje svoja ulaganja u zavisna preduzeća u skladu sa ovim standardom."(paragraf 9)

"Matično preduzeće ne mora sastavljati konsolidovane finansijske izveštaje ako i samo ako:

- a) je i samo matično preduzeće zavisno preduzeće koje je u potpunosti ili delimično u vlasništvu nekog drugog pravnog lica, i njegovi ostali vlasnici,

- uključujući i one koji drugačije nemaju pravo glasa, bili su informisani, i nemaju ništa protiv da matično preduzeće ne sastavlja konsolidovane finansijske izveštaje;**
- b) se dužničkim ili vlasničkim instrumentima matičnog preduzeća ne trguje na javnom tržištu (domaća ili strana berza ili kupoprodaja akcija na tržištu izvan berze, uključujući lokalna i regionalna tržišta);**
  - c) matično preduzeće nije podnelo, niti je u procesu podnošenja svojih finansijskih izveštaja Komisiji za hartije od vrednosti ili drugom regulativnom telu u cilju izdavanja nove klase instrumenata na javnom tržištu; i**
  - d) krajnje matično preduzeće ili neko od matičnih preduzeća u lancu sastavljanja konsolidovane finansijske izveštaje koji će biti raspoloživi za javno korišćenje i koji su u skladu sa Međunarodnim standardima finansijskog izveštavanja." (paragraf 10)**

Prema Zakonu o računovodstvu, u članu 27, obaveza sačinjavanja konsolidovanog finansijskog izveštaja definisana je na sledeći način: "Pravna lica koja imaju kontrolu (kontrolno, odnosno matično pravno lice) nad jednim ili više pravnih lica (podređeno, odnosno zavisno pravno lice), u skladu sa zakonom i sa zahtevima Međunarodnih računovodstvenih standarda i Međunarodnih standarda finansijskog izveštavanja, obavezna su da sastavljaju, prikazuju, dostavljaju i obelodanjuju konsolidovane finansijske izveštaje. Konsolidovani finansijski izveštaji predstavljani su kao izveštaji ekonomske celine, koju čine matično i sva zavisna pravna lica. Konsolidovane godišnje finansijske izveštaje sastavlja pravno lice koje je u ekonomskoj celini matično pravno lice. Konsolidovani godišnji finansijski izveštaji sastavljaju se pod istim datumom kao i redovni godišnji finansijski izveštaji matičnog pravnog lica.

Izuzetno od stava 1 člana 27 Zakona o računovodstvu, ukoliko vrednost imovine i poslovnog prihoda matičnog i zavisnih pravnih lica, ne računajući međusobna učešća, potraživanja i obaveze, međusobne rezultate i međusobne poslovne prihode i rashode matičnog i zavisnih pravnih lica, u zbiru ne prelaze polovinu kriterijuma za malo pravno lice, u smislu člana 6.stav 3 ovog zakona, matično pravno lice nije obavezno da sastavlja, dostavlja i obelodanjuje konsolidovane finansijske izveštaje«. Navedeni član ne primenjuje se na matična pravna lica koja su javna društva, odnosno društva koja se pripremaju da postanu javna u skladu sa zakonom kojim se uređuje tržište kapitala. Matično pravno lice, koje je istovremeno zavisno u višoj ekonomskoj celini, nije dužno da sastavlja konsolidovane godišnje finansijske izveštaje u skladu sa ovim zakonom, osim ako njegovo matično pravno lice ima sedište u inostranstvu.

Prema članu 6 Zakona o računovodstvu pravna lica razvrstavaju se na mikro, mala, srednja i velika u zavisnosti od prosečnog broja zaposlenih, poslovnog prihoda i prosečne vrednosti poslovne imovine utvrđenih na dan sastavljanja redovnog godišnjeg finansijskog izveštaja u poslovnoj godini. Prema stavu 3 istog člana, u mala pravna lica razvrstavaju se ona pravna lica koja prelaze dva kriterijuma iz stava 2 ovog člana ali ne prelaze dva od sledećih kriterijuma: 1) prosečan broj zaposlenih 50, 2) poslovni prihod od 8.800.000 EUR u dinarskoj protivrednosti i 3) prosečna vrednost poslovne imovine (izračunata kao aritmetička sredina vrednosti na početku i na kraju poslovne godine) 4.400.000 EUR u dinarskoj protivrednosti.

Prema mišljenju Ministarstva finansija br. 011-00-376/2015-16 ukoliko vrednost imovine i poslovnog prihoda matičnog i zavisnih pravnih lica u zbiru ne prelaze polovinu kriterijuma za malo pravno lice (poslovni prihodi 4,4 miliona evra i prosečna vrednost poslovne imovine 2,2 miliona evra) matično pravno lice nije obavezno da sastavlja konsolidovane finansijske izveštaje. Ovo se ne odnosi na javna akcionarska društva koja su isključena iz navedenog oslobođenja.

Na osnovu citiranih odredbi, uočava se da obaveza sačinjavanja konsolidovanog finansijskog izveštaja utvrđena u Zakonu o računovodstvu nije u potpunosti korespondentna obavezi sačinjavanja konsolidovanog finansijskog izveštaja prema

zahtevima Međunarodnog računovodstvenog standarda 27 - Konsolidovani i pojedinačni finansijski izveštaji. Evidentno je da je lepeza kada se ne sačinjavaju konsolidovani finansijski izveštaji definisani Međunarodnim računovodstvenim standardom mnogo šira od onog što se kaže u Zakonu u računovodstvu.

Obaveza sastavljanja konsolidovanog finansijskog izveštaja odnosi se dakle, samo na pravno lice koje je na datum sastavljanja bilansa stanja imalo status matičnog pravnog lica. Matično pravno lice sastavlja konsolidovane finansijske izveštaje za sva zavisna pravna lica u zemlji i u inostranstvu za izveštajnu tekuću i za prethodnu godinu. Podaci za prethodnu godinu ne iskazuju se jedino u konsolidovanim finansijskim izveštajima za novoformirane ekonomske celine. Ako je matično pravno lice istovremeno zavisno u višoj ekonomskoj celini, ono nema obavezu da dostavi konsolidovani finansijski izveštaj, osim ako je njegovo matično pravno lice u inostranstvu. Pravno lice koje je postalo matično u toku godine, konsolidovane podatke dostavlja kao novoosnovani obveznik.

Matično pravno lice može isključiti zavisno pravno lice iz konsolidacije jedino ako dođe do gubitka kontrole nad njim, odnosno gubitka moći upravljanja finansijskom i poslovnom politikom preduzeća. Gubitak kontrole može nastati sa ili bez promene apsolutnih ili relativnih nivoa vlasništva. On se može javiti, primera radi, kada zavisno preduzeće postane predmet kontrole države, suda, administratora, nekog regulatornog tela ili na osnovu ugovornog sporazuma. Ako matično preduzeće izgubi kontrolu nad zavisnim preduzećem, ono će prestati da priznaje imovinu i obaveze zavisnog preduzeća po njegovim knjigovodstvenim vrednostima na datum gubitka kontrole. Pored toga, prestaće da priznaje knjigovodstvenu vrednost svih učešća bez prava kontrole u bivšem zavisnom preduzeću na datum gubitka kontrole.

Matična i zavisna pravna lica sastavljaju svoje pojedinačne finansijske izveštaje, budući da posluju kao odvojena pravna lica. Na osnovu tih pojedinačnih finansijskih izveštaja, matično pravno lice treba da sastavi i konsolidovani finansijski izveštaj u kome će matično pravno lice i sva zavisna pravna lica računovodstveno obuhvatiti kao jedno pravno lice.

Prema važećim propisima Republike Srbije, obaveza sastavljanja konsolidovanog finansijskog izveštaja podrazumeva sastavljanje kompletnog seta finansijskih izveštaja koji obuhvata konsolidovani bilans stanja, konsolidovani bilans uspeha, konsolidovani izveštaj o tokovima gotovine, konsolidovani izveštaj o promenama na kapitalu, konsolidovani izveštaj o ostalom rezultatu, napomene uz konsolidovane finansijske izveštaje i konsolidovani statistički aneks. Prema članu 33 Zakona o računovodstvu, Pravna lica koja sastavljaju konsolidovane godišnje finansijske izveštaje (matična pravna lica) dužna su da konsolidovane godišnje finansijske izveštaje za izveštajnu godinu dostave Agenciji, radi javnog objavljivanja, najkasnije do 31. jula naredne godine, osim ako posebnim zakonom nije drukčije uređeno.

7.4 Cilj konsolidovanog bilansa

Konsolidovani bilans je bilans grupe preduzeća povezanih kapitalom – matično preduzeće je većinski vlasnik kapitala zavisnih preduzeća. Ukoliko bilo koje zavisno preduzeće ima gubitak, kapital matičnog preduzeća iskazan u njegovom odvojenom bilansu je manji za iznos gubitka povezanog preduzeća. Prema tome, stvarni iznos kapitala iskazuje samo konsolidovani bilans grupe, a stvarni iznos kapitala bitan je za poverioce, jer je kapital dužnika garantna supstanca za poverioce budući da je potraživanje poverilaca zaštićeno, naplativo kad-tad, sve dok gubitak ne bude viši od kapitala, a kada je gubitak viši od kapitala, iznos gubitka iznad kapitala je zapravo gubitak poverilaca. Otuda je za poverioce bitna visina sopstvenog kapitala iskazana u konsolidovanom bilansu grupe. Ta visina kapitala bitna je i za vlasnika kapitala, jer on jedino na osnovu konsolidovanog bilansa grupe dolazi do saznanja koliko je povećan ili smanjen njegov kapital u bilansnom periodu, na osnovu čega zaključuje o uspešnosti upravljanja preduzeća u njegovom vlasništvu.

Na drugoj strani, odvojeni bilans matičnog preduzeća pruža osnov za ocenu njegove finansijske stabilnosti i likvidnosti, ali ta ocena nije pouzdana jer nije poznata finansijska stabilnost i likvidnost povezanih preduzeća, niti je poznat njihov uticaj na finansijsku stabilnost i likvidnost grupe, a finansijska stabilnost i likvidnost može se

saznati samo iz konsolidovanog bilansa. Informacija o finansijskoj stabilnosti i likvidnosti bitna je i za vlasnika i za poverioce, jer vlasnik na osnovu te informacije dolazi do saznanja čemu stremi njegovo preduzeće – uspešnosti ili bankrotstvu, a poverilac zavisno od finansijske stabilnosti i likvidnosti dužnika ocenjuje rizik naplate svojih potraživanja od dužnika i u zavisnosti od stepena rizika oblikuje svoju politiku finansiranja (banka) i prodaje (dobavljač).

Najzad, prinosni položaj ocenjuje se na osnovu odvojenih bilansa uspeha iz grupe povezanih preduzeća. Kakav je stvarni prinosni položaj grupe, može samo da pokaže konsolidovani bilans uspeha grupe. Otuda je za vlasnika bitno saznanje o stvarnom prinosnom položaju grupe, do čega se može doći isključivo na osnovu konsolidovanog bilansa uspeha. Ova informacija je relevantna i za poverioce jer se prinosni položaj odražava i na finansijsku stabilnost i likvidnost, a time i na rizik naplate potraživanja poverilaca od dužnika.

Cilj konsolidovanog bilansa je da pruži informacije o finansijskom i prinosnom položaju grupe koje su bitne i za vlasnika i za poverioce.

U narednom delu biće razmotrena sledeća pitanja:

- (1) da li analiza konsolidovanog bilansa pruža drugačije ili dodatne informacije o finansijskom i prinosnom položaju grupe u odnosu na informacije koje pruža bilans matičnog preduzeća,
- (2) koje su pretpostavke i instrumenti analize koje se mogu primeniti na konsolidovani obračun, i
- (3) da li analiza bilansa grupe ima svoje specifičnosti u odnosu na analizu bilansa pojedinačnih preduzeća.

Upotrebljivost informacija dobijenih analizom konsolidovanog godišnjeg obračuna za ocenu finansijskog i prinostnog položaja grupe i matičnog preduzeća

Konsolidovani godišnji obračun predstavlja godišnji obračun grupe preduzeća. Grupu čini veći broj pravno samostalnih preduzeća koja se nalaze pod jedinstvenom upravom. Sastavljanje konsolidovanog obračuna je obavezno za grupe preduzeća u kojima između preduzeća članica postoje odnosi nadređenosti i podređenosti. Matično preduzeće koje je nadređeno i njemu podređena zavisna preduzeća čine zajedno ekonomsku celinu. Kako je svako od preduzeća članica, pravno samostalno ono mora da vodi knjige i da sastavlja finansijske izveštaje.

Osnovni zadatak konsolidovanog obračuna je pružanje informacija internim i eksternim korisnicima o imovinskom, finansijskom i prinostnom položaju grupe kao ekonomske celine. Ova uloga konsolidovanog obračuna je do te mere važna da je njegovo sastavljanje, revizija i objavljivanje obavezno.

Vlasnici, poverioci, uprava, zaposleni, država i drugi zainteresovani imaju otuda na raspolaganju dva izvora informacija – finansijske izveštaje pojedinačnih preduzeća i finansijske izveštaje grupe kao celine, odnosno konsolidovane finansijske izveštaje. Ovi izveštaji jedni druge ne isključuju, naprotiv, oni se međusobno dopunjavaju. Vlasnici, poverioci, zaposleni i država svoje zahteve za isplatu dividendi, kamata i glavnice, zarada i poreza upućuju konkretnim preduzećima članicama grupe, a ne grupi kao celini. Iz ovih razloga finansijski izveštaji svakog od preduzeća predstavljaju za njih nezaobilazan izvor informacija. Međutim finansijski izveštaji pojedinačnih preduzeća nisu dovoljni izvori informacija kada je reč o matičnom i zavisnim preduzećima. Ove informacije treba dopuniti informacijama o finansijskom i prinostnom položaju grupe, čiji su oni delovi, a koje su sadržane u konsolidovanim finansijskim izveštajima. Tek ova dva izvora zajedno pružaju informacije koje su pouzdana osnova za odlučivanje. Poznato je da svaka od pomenutih grupa korisnika ima različite informacione potrebe, jer su i odluke koje na osnovu u finansijskim izveštajima sadržanih informacija treba da donesu takođe različite.

Bez obzira na različitost informacionih potreba, svaka interesna grupa u cilju dobijanja potrebnih informacija u poslovnom odlučivanju koristi analizu kako pojedinačnih tako i analizu konsolidovanih finansijskih izveštaja. Razlika između internih korisnika – uprave i eksternih korisnika, vlasnika, poverilaca, države je, pre svega, u tome što interni korisnici, za potrebe analize pored podataka sadržanih u finansijskim izveštajima imaju na raspolaganju i druge potrebne podatke koji su eksternim korisnicima nedostupni.

Cilj analize finansijskih izveštaja, poznate u praksi kao analiza bilansa, je da se putem analize godišnjih izveštaja sagledaju mogućnosti budućeg razvoja preduzeća, naročito njegove rentabilnosti i likvidnosti.

Vlasnici postojeći i potencijalni, žele da putem analize dokuče: kakav prinos mogu očekivati na kapital uložen u preduzeće i kakvu vrednost imaju njihova učešća pri prodaji preduzeća, kao celine ili njihovi učešća. Ova saznanja oni koriste, saglasno mogućnostima, da odluče o tome da li će kapital uložen u preduzeće povećati, zadržati ili povući radi realizacije drugih investicionih mogućnosti ili za ciljeve potrošnje. Dakle, ne bi se moglo reći da vlasnici nastoje da preduzeće održavaju dugoročno. Njihov interes je da po osnovu uloženog kapitala ostvare što je moguće veći prinos bilo u vidu dividendi i rasta vrednosti učešća, ako preduzeće nastavi da posluje, bilo povlačenjem kapitala iz jednog preduzeća prodajom svojih učešća ili likvidacijom preduzeća i prevođenjem novca u druge uloge kapitala. Sve dok se vlasnici odlučuju za prvi cilj poslovna politika preduzeća kao primarni cilj ima sticanje dobiti orijentisano na održanje preduzeća.

Poverioci putem analize godišnjih obračuna žele da dobiju informacije o tome da li je preduzeće spremno da ispuni svoje obaveze. Ako su u čvrstim vezama sa preduzećem tada ih zanima ne samo povraćaj do tada odobrenih kredita uključujući kamate, već i pitanje da li bez rizika mogu odobriti nove kredite. Njihov interes je dakle, prevashodno vezan za likvidnost. Za rentabilitet su zainteresovani utoliko što se opravdano veruje da će preduzeća koja posluju sa dobitima lakše izmiriti svoje obaveze.

Analiza konsolidovanog godišnjeg obračuna ima gotovo identične ciljeve – ona treba da na osnovu podataka sadržanih u konsolidovanom bilansu stanja, konsolidovanom bilansu uspeha, konsolidovanom izveštaju o novčanim tokovima, konsolidovanom izveštaju o promenama na kapitalu, konsolidovanom izveštaju o ostalom rezultatu, napomenama uz konsolidovane finansijske izveštaje, pruži korisnicima ovih izveštaja informacije na osnovu kojih će jasnije i sigurnije sagledati stvarnu sliku imovinskog, finansijskog i prinosnog položaja grupe.

Može se postaviti pitanje, da li taj isti zadatak može ispuniti analiza bilansa matičnog preduzeća, odnosno da li će slika o grupi koju će pružiti analiza konsolidovanog obračuna biti osnova za donošenje drugačijih zaključaka u odnosu na zaključke koji bi bili izvedeni na osnovu analize godišnjeg obračuna matičnog preduzeća.

Postoje dva razloga zbog kojih se ne može očekivati da slika o grupi preduzeća formirana na osnovu informacija iz konsolidovanih obračuna bude jednaka slici dobijenoj na osnovu informacija iz bilansa matičnog preduzeća.

Prvi razlog je u okolnosti da u bilansu stanja i uspeha matičnog društva svoj odraz nalaze sve transakcije koje sa gledišta matičnog preduzeća imaju karakter eksternih transakcija, dok se u konsolidovanim bilansima iskazuju samo one transakcije koje imaju karakter eksternih transakcija sa gledišta grupe kao celine, sve posledice transakcija između preduzeća članica grupe su eliminisane. Pored toga u bilansu uspeha matičnog preduzeća biće učešće u dobitku zavisnih društava po osnovu učešća u kapitalu iskazano ne u godini kada je dobitak ostvaren, kao u konsolidovanom bilansu, već tek u narednoj godini odnosno godini u kojoj se ta dobit raspodeljuje. Što može imati značajan uticaj na ocenu prinosnog položaja.

Drugi razlog navedenih razlika je shvatanje da konsolidovani godišnji obračun, nije prošireni obračun matičnog preduzeća, već je to godišnji obračun ekonomske celine koju čine matično i njegova zavisna, pridružena i zajednička preduzeća. Te razlike će biti utoliko veće ukoliko je u datoj grupi veće učešće spoljnih odnosno manjinskih akcionara

i ukoliko se finansijski položaj i prinosna snaga članica grupe više razlikuje od finansijskog položaja i rentabilnosti matičnog preduzeća.

Visina pojedinih pokazatelja o prinosnom i finansijskom položaju grupe i matičnog preduzeća biće različita.

Postojanje navedenih razlika potvrdila su i empirijska istraživanja. Empirijska istraživanja su pokazala da se na osnovu pokazatelja iz konsolidovanog obračuna date ocene o razvoju matičnog preduzeća razlikuju od ocena koje se mogu izvesti na osnovu njegovog pojedinačnog zaključka.

S tim u vezi se postavlja pitanje koje od pokazatelja korisnici pri donošenju odluka treba da koriste, odnosno da li su pouzdaniji pokazatelji dobijeni analizom konsolidovanog obračuna ili oni dobijeni analizom pojedinačnog bilansa matičnog preduzeća.

Prema empirijskim istraživanjima pokazatelji o razvoju rentabilnosti utvrđeni na osnovu konsolidovanog bilansa imaju veću prognostičku vrednost u odnosu na pokazatelje utvrđene na osnovu pojedinačnog bilansa matičnog preduzeća. Međutim, kada je reč o održanju likvidnosti tada se smatra da će pouzdaniji zaključci biti izvedeni oslanjanjem na pokazatelje iz pojedinačnog bilansa matičnog preduzeća.

Analitičari godišnjih obračuna pojedinačnih preduzeća koriste pokazatelje o finansijskom i prinosnom položaju grupe prvenstveno kao dodatni izvor podataka za donošenje zaključaka.

Specifičnosti analize konsolidovanog bilansa

Prethodna razmatranja su pokazala da analiza konsolidovanog završnog računa ima iste ciljeve koje ima i analiza završnog računa pojedinačnih preduzeća. Okolnost da grupa

preduzeća predstavlja ekonomsku, ali ne i pravnu celinu čini analizu bilansa grupe ipak specifičnom. Ove specifičnosti su utoliko veće ukoliko je kompleksnija pravna i ekonomska povezanost preduzeća koja grupi pripadaju.

Specifičnosti analize konsolidovanog završnog računa se ogledaju u:

1. području pripreme podataka za analizu,
2. izboru pokazatelja za ocenu finansijskog i prinosnog položaja i
3. potrebi analize odnosa finansijskog i prinosnog položaja matičnog preduzeća s jedne i ostalih preduzeća članica grupe s druge strane.

1. Analiza konsolidovanog finansijskog izveštaja pored kvantitativnih informacija koje su sadržane u konsolidovanom bilansu stanja i konsolidovanom bilansu uspeha u daleko većoj meri pretpostavlja korišćenje kvalitativnih informacija koje su prezentovane u napomenama uz konsolidovani finansijski izveštaj.

Kvalitativne informacije od posebnog značaja su sledeće:

- informacije o krugu konsolidovanja,
- zakonske osnove uključenja, dan bilansa i metode bilansiranja i procenjivanja,
- metode konsolidovanja i tehnika konsolidovanja

Kada je reč o krugu konsolidovanja tada za potrebe analize konsolidovanog obračuna treba obezbediti informacije o:

1. matičnom preduzeću, koje obuhvataju visinu učešća matičnog u zavisnim, pridruženim i zajedničkim preduzećima,
2. zavisnim preduzećima, sa visinom njihovog učešća u drugim preduzećima grupe, pridruženim i zajedničkim preduzećima,
3. pridruženim preduzećima, sa visinom učešća u njihovom kapitalu,
4. zajedničkim preduzećima
5. zavisnim preduzećima koja nisu uključena u konsolidovani obračun i razloge njihovog neuključivanja,

6. pridruženim preduzećima koja nisu vrednovanja po Equity metodi i razloge zbog kojih se od ovog vrednovanja odustalo,
7. promenama kruga konsolidovanja u odnosu na prethodne izveštajne periode.

Na osnovu navedenih informacija analitičar treba da stekne jasnu sliku o sastavu grupe i o međusobnim povezanostima članica grupe po osnovu kapitala. Da bi se sagledala poslovna povezanost koja je takođe značajna za analizu ovim informacijama treba priključiti i informacije o delatnostima svake od članica grupe.

U našoj zemlji sva preduzeća svoje završne račune sastavljaju na isti dan 31.12. tekuće godine, što međutim, nije slučaj u svim zemljama. Ukoliko dan bilansa nekog od preduzeća uključenih u konsolidovanje odstupa od dana bilansa grupe za više od tri meseca po pravilu se zahteva izrada međubilansa.

Jedan od važnih principa konsolidovanja je Princip ekvivalencije metoda bilansiranja u pojedinačnom i konsolidovanom obračunu. Prema ovom principu nužno je da bilansiranje i procenjivanje u pojedinačnim bilansima preduzeća uključenih u krug konsolidovanja bude vršeno primenom istih metoda. Uz ostale principe konsolidovanja ovaj princip ima za cilj stvaranje uslova za dobijanje svrsishodnog zbirnog bilansa koji je osnova za izradu konsolidovanog bilansa.

Primena različitih pravila bilansiranja i procenjivanja pri izradi pojedinačnih bilansa preduzeća uključenih u konsolidovanje učinila bi ih međusobno neuporedivim i time nepodobnom osnovom za izradu konsolidovanog bilansa. Pravila bilansiranja i metode procenjivanja koje koriste preduzeća uključena u krug konsolidovanja su po pravilu one koje pri izradi svog pojedinačnog bilansa koristi matično preduzeće. Razlozi racionalnosti upućuju na to da ova ista pravila budu primenjivana i pri izradi konsolidovanog finansijskog izveštaja.

Konsolidovani završni računi u cilju ocene razvoja finansijskog i prinosnog položaja grupe treba da budu sastavljani uz uvažavanje načela stalnosti. To znači da je pri

njihovom sastavljanju potrebno kontinuirano primenjivati iste metode i tehnike konsolidovanja. Primena različitih metoda konsolidovanja može imati za posledicu iskazivanje različite visine rezultata i različite visine imovine grupe.

Analiza konsolidovanog bilansa se, kao uostalom i analiza bilansa pojedinačnih preduzeća vrši putem poređenja u vremenu, poređenja između preduzeća i poređenja između planiranih i ostvarenih veličina.

Upoređenje pokazatelja o finansijskom i prinosnom položaju grupe u nizu sukcesivnih vremenskih perioda otkriva korisnicima finansijskih izveštaja da li se grupa razvija, stagnira ili nazaduje.

Promena kruga konsolidovanja, koja uvek ima za posledicu narušavanje uporedivosti konsolidovanog bilansa u vremenu, ne može se izbeći, budući da je prodaja postojećih i sticanje novih većinskih učešća uobičajena pojava u poslovanju grupe. Ukoliko ovakve promene kruga konsolidovanja imaju za posledicu značajno odstupanje od poslednjeg konsolidovanog obračuna tada je neophodno da se u aneksu kvantificira uticaj izvršenih prodaja odnosno sticanja novih većinskih učešća na uporedivost konsolidovanog obračuna.

Smisao pripreme podataka za analizu ne podrazumeva samo obezbeđenje uporedivosti podataka o finansijskom i prinosnom položaju grupe u nizu sukcesivnih vremenskih perioda već treba da stvori i pretpostavke za upoređenje sa drugim grupama i sa pojedinačnim preduzećima koja su odgovarajuće veličine.

2. Pokazatelji finansijskog i prinosnog položaja koji se koriste pri analizi bilansa pojedinačnih preduzeća koriste se na isti način i pri analizi bilansa grupe, ako u grupi ne postoje manjinski akcionari, odnosno ako matično preduzeće u svim članicama grupe ima 100% učešće. Jer, budući da su pri izradi konsolidovanog bilansa već eliminisani svi iznosi i pozicije koje su posledica međusobnih odnosa preduzeća članica grupe, te da

konsolidovani obračun predstavlja imovinski, finansijski i prinosni položaj grupe kao da je ona jedinstveno preduzeće ne mogu postojati razlike ni u pogledu utvrđivanja ni u pogledu značaja opšteprihvaćenih pokazatelja.

Za veliki broj grupa napred navedeni uslov nije ispunjen, već matično preduzeće u mnogim zavisnim preduzećima poseduje većinsko učešće, što znači da postoje manjinski ili spoljni akcionarima kojima pripada deo sopstvenog kapitala koji se iskazuje u konsolidovanom bilansu kao posebna bilansna pozicija.

U konsolidovanom bilansu preko pozicije osnovni (upisani) kapital iskazuje se samo onaj deo osnovnog kapitala koji je u svojini matičnog preduzeća, dok godišnja dobit grupe obuhvata kako dobit koja se odnosi na većinske tako i dobit koja pripada manjinskim akcionarima. Da bi pokazatelji koji se utvrđuju međusobnim stavljanjem u odnos dobiti i osnovnog kapitala bili svrsishodni, da bi imali smisla, mora se poštovati uzročna veza koja između njih postoji, a to znači da se osnovni kapital koji se odnosi na matično preduzeće može staviti u odnos samo delom dobiti koji pripada matičnom preduzeću. Iz dobitka grupe treba, dakle, isključiti onaj iznos dobiti koji pripada manjinskim akcionarima.

Poslednjih godina na značaju dobija Cash flow po akciji kao pokazatelj finansijskog, u prvom redu likviditetnog položaja. Kada se ovaj pokazatelj utvrđuje za grupu preduzeća, tada se javlja problem utvrđivanja visine neto gotovinskog toka koji se odnosi na većinske vlasnike, odnosno vlasnike matičnog društva. Ovaj problem je daleko teže rešiti nego kada je reč o podeli dobiti na dobit većinskih i manjinskih vlasnika, jer treba i ostale komponente Cash flowa, kao što su na primer, otpisi, takođe podeliti. Moglo bi se reći da je za eksterne korisnike takvo podvajanje zbog nedostatka potrebnih informacija gotovo neizvodljivo.

Napred navedeno upućuje na zaključak da uspešno korišćenje podataka dobijenih analizom finansijskih izveštaja pojedinačnih preduzeća – članica grupe i grupe kao celine zahteva standardizovanje s jedne strane forme finansijskih izveštaja i pravila bilansiranja

i procenjivanja i s druge strane standardizovanje postupaka u pripremi podataka za analizu i izbora instrumenata analize.

Pri analizi konsolidovanog završnog računa pored uobičajenih pokazatelja finansijskog i prinosnog položaja koriste se i pokazatelji koji su specifični za analizu grupe. Pojava ovih specifičnih pokazatelja uslovljena je okolnošću da posmatrano sa svojinskog aspekta grupa pripada matičnom društvu kao većinskom vlasniku i manjinskim akcionarima. Pored do sada pominjanih pokazatelja, koji su uzimali u obzir veličine koje se odnose na deo grupe koji pripada matičnom preduzeću, odnosno većinskim vlasnicima (stopa prinosa na sopstveni kapital, bilansni kurs akcija, i sl.) u praksi analize konsolidovanog obračuna koristi se i pokazatelji namenjeni dobijanju jasnijeg uvida u učešća manjinskih, odnosno spoljnih akcionara.

U ove pokazatelje ubrajaju se: stopa učešća manjinskih akcionara u ukupnom kapitalu grupe i stopa ukamaćenja kapitala manjinskih akcionara.

Stopa učešća manjinskih akcionara u ukupnom kapitalu grupe utvrđuje se stavljanjem u odnos učešća manjinskih akcionara sa kapitalom grupe.

Ona ukazuje na relativni značaj manjinskih akcionara za grupu kao celinu.

Stopa ukamaćenja kapitala koji je na raspolaganje grupi stavljen od strane manjinskih akcionara utvrđuje se stavljanjem u odnos dobiti koja pripada manjinskim akcionarima sa kapitalom manjinskih akcionara.

3. Konsolidovani završni račun i pokazatelji finansijskog i prinosnog položaja koji su utvrđeni na osnovu u njima sadržanih informacija kako je navedeno treba da omogućé sagledavanje finansijskog i prinosnog položaja grupe kao celine. Analitičari grupe imaju, međutim, potrebu da pored analiziraju i samu grupu i sagledaju odnos između matičnog preduzeća i ostalih preduzeća grupe kao celine. Kako obračun grupe ne predstavlja pogodan izvor potrebnih informacija uobičajeno je da se pored obračuna grupe namenjenog eksternim korisnicima sastavlja za potrebe internih korisnika parcijalni obračun svih preduzeća grupe. Ovaj parcijalni obračun omogućáva da se izdvojeno

analizira finansijski i prinosni položaj preduzeća koja se nalaze pod uticajem matičnog preduzeća.

Cilj ovog razdvajanja i analize je sticanje uvida u raspodelu aktivnosti, kapitala i tezaursane dobiti, između matičnog preduzeća i ostalog dela grupe.

Kao i kod pojedinačnih preduzeća, tako i u grupi preduzeća prihodi predstavljaju izraz obima poslovne aktivnosti. Odnos prihoda matičnog preduzeća i prihoda preduzeća grupe predstavlja pokazatelj na osnovu koga se može jasnije sagledati raspodela aktivnosti odnosno poslova između matičnog preduzeća i ostalih članica grupe.

Pokazatelji finansijskog i prinosnog položaja dela grupe koji pripada matičnom preduzeću:

- Pokazatelji finansijskog položaja:

- Učešće sopstvenog u ukupnom kapitalu grupe
- Odnos sopstvenog i pozajmljenog kapitala
- Odnos dugoročnog i kratkoročnog pozajmljenog kapitala
- Visina neto obrtnog fonda
- Cash flow po akciji
- Racio likvidnosti

- Pokazatelji prinosnog položaja

- Stopa prinosa na ukupan kapital
- Stopa prinosa na sopstveni kapital
- Marža dobiti
- Učešće kamate u dobiti
- Zarada po akciji
- Dividenda po akciji
- Akumulacija po akciji

Pokazatelji kojima se predstavlja pozicija manjinskih akcionara

- Stopa učešća manjinskih akcionara u kapitalu grupe
- Stopa ukamaćenja kapitala manjinskih akcionara

Pokazatelji za sagledavanje odnosa između matičnog preduzeća i zavisnih preduzeća grupe

- Prihodi matičnog preduzeća/Prihodi preduzeća grupe
- Sopstveni kapital matičnog preduzeća/Sopstveni kapital preduzeća grupe
- Dobit matičnog preduzeća/Dobit preduzeća grupe

7.5 Metodološki aspekt konsolidovanih finansijskih izveštaja

Konsolidovani finansijski izveštaji se sastavljaju po pravilima bilansiranja za jedno preduzeće. Ovo podrazumeva da se u njima bilansiraju samo poslovne transakcije koje su se odvijale između ekonomske celine i trećih lica, odnosno lica koja ne pripadaju grupi preduzeća koja ulaze u krug konsolidovanja. Na osnovu pojedinačnih finansijskih izveštaja sastavljaju se zbirni finansijski izveštaji. Prilikom izrade konsolidovanog finansijskog izveštaja koristi se metod potpunog konsolidovanja. Metod potpunog konsolidovanja podrazumeva potpuno spajanje svih istih pozicija aktive, pasive, prihoda i rashoda i isključivanje svih vrednosti u pojedinačnim finansijskim izveštajima koje potiču iz internih odnosa članica grupe. Na osnovu toga eliminišu se efekti nastali u odnosu matičnog i zavisnog pravnog lica, kao i efekti u odnosu između zavisnih pravnih lica. Salda u okviru grupe, transakcije, prihodi i rashodi u potpunosti se eliminišu.

Za konsolidovane finansijske izveštaje možemo reći da su izvedeni finansijski izveštaji budući da osnovu za njihovo sastavljanje čine pojedinačni finansijski izveštaji članica grupe za konsolidaciju. Pojedinačni finansijski izveštaji imaju tri ključna zadatka:

1. da eksternim i internim korisnicima pruže informacije potrebne za ocenu imovinskog, finansijskog i prinosnog položaja preduzeća,
2. da pruže osnovu za utvrđivanje oporezive dobiti i
3. da pruže osnovu za utvrđivanje raspodele dobiti odnosno pokrića gubitka.

Za razliku od finansijskih izveštaja pojedinačnih preduzeća, konsolidovani finansijski izveštaj u formalno - pravnom pogledu ne može biti osnova za raspodelu dobiti, a samo u izuzetnim uslovima može biti osnova za oporezivanje.

Pojedinačni finansijski izveštaji moraju biti sastavljeni na isti datum izveštavanja. Ako se datum sastavljanja finansijskih izveštaja zavisnog preduzeća koji se koriste u sastavljanju konsolidovanih finansijskih izveštaja razlikuje od datuma sastavljanja finansijskih izveštaja matičnog preduzeća treba izvršiti korekcije za efekte značajnih transakcija ili događaja koji su se dogodili između tog datuma i datuma sastavljanja finansijskih izveštaja matičnog preduzeća. Razlika između datuma izveštavanja zavisnog preduzeća i datuma izveštavanja matičnog preduzeća ne bi trebalo da bude duža od tri meseca.

Prilikom sastavljanja konsolidovanih finansijskih izveštaja sprovode se sledeći postupci:

1. spajaju se istovetne pozicije iz pojedinačnih finansijskih izveštaja i formira se zbirni bilans;
2. knjigovodstvena vrednost ulaganja matičnog pravnog lica u svako od zavisnih pravnih lica i udeo matičnog pravnog lica u kapitalu svakog zavisnog pravnog lica se eliminišu ;
3. iz zbirnog bilansa se eliminišu iznosi koji su nastali kao posledica poslovnih transakcija između povezanih pravnih lica;
4. eliminišu se dobiti i gubici iz međusobnih transakcija koji nisu eksterno realizovani;
5. identifikuju se manjinska učešća u dobitku, gubitku i neto imovini zavisnih pravnih lica.

Prilikom sastavljanja konsolidovanih finansijskih izveštaja potrebno je formirati radne tabele koje predstavljaju radnu dokumentaciju za konsolidovanje. U pojedinačnim

poslovnim knjigama matičnog i zavisnog preduzeća ne unose se knjiženja kojima se vrši usklađivanje i eliminacija efekata internih odnosa u okviru radnih tabela. Uloga knjiženja je isključivo usmerena ka pripremanju radnih papira u svrhe izrade konsolidovanog finansijskog izveštaja. Pored toga, prilikom sastavljanja konsolidovanih finansijskih izveštaja neophodno je primenjivati istovetne računovodstvene politike. Problem primene različitih računovodstvenih politika i njihov uticaj na konsolidaciju može se objasniti u situaciji kada jedno pravno lice koje je deo grupe za konsolidaciju odluči da zalihe vrednuje po ceni koštanja, a drugo po neto prodajnoj ceni. Spajajući bilansne pozicije pojedinačnih finansijskih izveštaja ovih pravnih lica dobija se iznos koji ne pruža nikakvu informaciju, budući da matematičko sabiranje bilansnih pozicija nema smisla. Primenom istovetnih računovodstvenih politika bi se eliminisale razlike u primeni računovodstvenih politika u pojedinačnim finansijskim izveštajima članova grupe i konsolidovanim finansijskim izveštajima i postigla jednoobraznost u primeni računovodstvenih politika. Ponekad, međutim, postoje opravdani razlozi zbog kojih pravna lica koja čine grupu za konsolidaciju imaju različite računovodstvene politike. Primera radi, pravna lica mogu imati različite računovodstvene politike jer se nalaze u različitim državama koje imaju različitu regulativu. U takvim situacijama, za potrebe konsolidacije, neophodno je primeniti iste računovodstvene politike, odnosno računovodstvene politike matičnog pravnog lica. Pored toga, treba identifikovati eventualne razlike u pojedinačnim finansijskim izveštajima i izvršiti neophodne reklasifikacije i eliminacije.

8. POSTUPCI KONSOLIDOVANJA

8.1 Konsolidovanje osnovnog kapitala

Konsolidovanje bilansnih pozicija učešća u kapitalu i kapitala podrazumeva utvrđivanje ukupnog iznosa učešća u kapitalu i kapitala koji pripadaju jedinstvenom ekonomskom entitetu. U pojedinačnom bilansu stanja matičnog pravnog lica, učešće u kapitalu zavisnog pravnog lica se iskazuje na računu 030 -Učešće u kapitalu zavisnih pravnih lica. U bilansu stanja zavisnog pravnog lica, ovaj iznos se iskazuje na grupi računa 300 – Akcijski kapital, 301 - Udeli u kapitalu povezanih pravnih lica, 302 - Ulozi. Konsolidovani bilans stanja treba da sadrži samo učešća u kapitalu grupe pravnih lica izvan grupe za konsolidovanje i kapital grupe pribavljen od eksternih vlasnika izvan grupe za konsolidovanje. Ovo podrazumeva da se međusobno kompenzuju učešća u kapitalu i kapital u delu koji potiče iz internih kapital odnosa u okviru grupe preduzeća za konsolidaciju. Iznosi učešća u kapitalu i vrednosti kapitala mogu da se razlikuju, ako je matično preduzeće platilo učešće u zavisnom preduzeću po višoj ili nižoj ceni od knjigovodstvene vrednosti kapitala zavisnog preduzeća. Ako je učešće u kapitalu veće od udela u kapitalu, ta razlika u konsolidovanom bilansu stanja smanjuje učešće u kapitalu povezanih pravnih lica, a povećava goodwill. Na taj način goodwill predstavlja razliku između troška nabavke i fer vrednosti kapitala, odnosno neto imovine zavisnog pravnog lica. Pravilna konsolidacija polazi od pretpostavke da je utvrđena fer vrednost neto imovine, odnosno imovine i obaveza na dan sticanja kontrole nad zavisnim pravnim licem. Kada je udeo u kapitalu veći od učešća u kapitalu, ta razlika u konsolidovanom bilansu stanja smanjuje osnovni kapital, a u konsolidovanom bilansu uspeha povećava Ostale prihode, odnosno prihode iskazane na računu 679 - Ostali nepomenuti prihodi.

Sačinjava se tabela konsolidovanja osnovnog kapitala koja izgleda ovako:

Redni broj	Pravno lice sa učešćem	Iznos učešća u kapitalu	Pravno lice sa udelom	Iznos udela u osnovnom kapitalu	Razlika (5-3)
1	2	3	4	5	6
Ukupno (od 1 do n)					

Tabela se sačinjava ovako:

- kolona 2 upisuju se sva povezana pravna lica, koja imaju učešće u kapitalu.
- kolona 3 upisuje se učešće u kapitalu kod povezanih pravnih lica u okviru računa 030,
- kolona 4 upisuje se pravno lice koje ima udeo u kapitalu,
- kolona 5 upisuju se udeli u kapitalu povezanih pravnih lica u okviru grupe računa 30,
- kolona 6 iskazuje se eventualna razlika između udela u kapitalu i učešća u kapitalu.

Ako je **razlika sa znakom plus** udeli u kapitalu su veći od učešća u kapitalu. U konsolidovanom bilansu ova razlika se iskazuje na poziciji **Ostali prihodi**. Ukoliko je **razlika sa znakom minus**, situacija je obrnuta. Ova razlika u konsolidovanom bilansu iskazuje se na poziciji **Goodwill**.

8.2 Konsolidovanje neraspoređenog dobitka ranijih godina i gubitka ranijih godina

Konsolidacija neraspoređenog dobitka ranijih godina i gubitka ranijih godina vrši se na sledeći način:

1. Zbir neraspoređenog dobitka ranijih godina svih društva čiji su bilansi uključeni u konsolidovani bilans.
2. Zbir gubitka ranijih godina svih društva čiji su bilansi uključeni u konsolidovani bilans.
3. Razlika

Neto neraspoređeni dobitak ranijih godina (1 - 2) ukoliko je $1 > 2$.

Neto gubitak ranijih godina (2 - 1) ukoliko je $2 > 1$.

U konsolidovani bilans se unosi neto neraspoređeni dobitak ranijih godina odnosno neto gubitak ranijih godina.

8.3 Konsolidovanje neraspoređenog dobitka tekuće godine i gubitka tekuće godine

Konsolidacija neraspoređenog dobitka tekuće godine i gubitka tekuće godine vrši se tako što se zbir neraspoređenog dobitka tekuće godine i zbir gubitaka tekuće godine svih društava uključenih u konsolidovani bilans **eliminise u konsolidovanom bilansu a upisuje neto dobitak odnosno gubitak utvrđen u konsolidovanom bilansu uspeha.**

8.4 Konsolidovanje potraživanja i obaveza

8.4.1 Konsolidovanje potraživanja po osnovu dugoročnih kredita i obaveza po osnovu dugoročnih kredita

Konsolidovanje potraživanja po osnovu dugoročnog kredita od povezanog pravnog lica i obaveza prema povezanim pravnim licima po dugoročnom kreditu podrazumeva njihovo međusobno prebijanje. Ako su potraživanja po dugoročnim kreditima veća od obaveza po dugoročnim kreditima, za iznos te razlike u konsolidovanom bilansu stanja smanjuju se potraživanja po dugoročnim kreditima, a u konsolidovanom bilansu uspeha povećavaju se ostali rashodi. Kada su obaveze po dugoročnim kreditima veće od potraživanja po dugoročnim kreditima, za iznos te razlike u konsolidovanom bilansu stanja smanjuju se obaveze po dugoročnim kreditima, a u konsolidovanom bilansu uspeha povećavaju se ostali prihodi.

Sačinjava se tabela sledeće sadržine:

Redni broj	Naziv povezanog lica koje potražuje	Iznos potraživanja po dugoročnim kreditima	Redni broj	Naziv povezanog lica koje iskazuje obavezu	Iznos obaveze po dugoročnim kreditima	Razlika (3-6)
1	2	3	4	5	6	7
Ukupno (od 1 do n)						

Tabela se sačinjava ovako:

- kolona 2 upisuje se povezano lice koje ima potraživanja po osnovu dugoročnog kredita od povezanog pravnog lica,
- kolona 3 iskazuje se iznos potraživanja po dugoročnom kreditu,
- kolona 5 upisuju se povezana lica koja imaju obaveze prema povezanim pravnim licima po dugoročnom kreditu
- kolona 6 iskazuje se iznos obaveza po dugoročnom kreditu prema povezanim pravnom licu,
- kolona 7 iskazuje se razlika između potraživanja od povezanih pravnih lica i obaveza prema povezanim pravnim licima po osnovu dugoročnih kredita. Razlika sa znakom plus znači da su potraživanja po dugoročnim kreditima veća od obaveza po dugoročnim kreditima a kad je razlika sa znakom minus situacija je obrnuta.

U konsolidovanom bilansu potraživanja i obaveze po dugoročnim kreditima se eliminišu. Ako su potraživanja veća od obaveza, **razlika iz kolone 7 sa znakom plus unosi se u konsolidovani bilans uspeha na poziciju Ostali rashodi**. Obrnuto, ako su

obaveze veće od potraživanja po dugoročnim kreditima, **razlika iz kolone 7 sa znakom minus unosi se u konsolidovani bilans uspeha na poziciju Ostali prihodi.**

8.4.2 Konsolidovanje kratkoročnih finansijskih plasmana i kratkoročnih finansijskih obaveza

Konsolidovanje kratkoročnih finansijskih plasmana kod povezanih pravnih lica i kratkoročnih finansijskih obaveza prema povezanim pravnim licima podrazumeva njihovo međusobno prebijanje. Ako su kratkoročni finansijski plasmani veći od kratkoročnih finansijskih obaveza, za iznos te razlike u konsolidovanom bilansu stanja smanjuju se kratkoročni finansijski plasmani, a u konsolidovanom bilansu uspeha povećavaju se ostali rashodi. Kada su kratkoročne finansijske obaveze veće od kratkoročnih finansijskih plasmana, za iznos te razlike u konsolidovanom bilansu stanja smanjuju se kratkoročne finansijske obaveze, a u konsolidovanom bilansu uspeha povećavaju se ostali prihodi.

Sačinjava se tabela sledeće sadržine:

Redni broj	Naziv povezanog lica koje potražuje	Iznos kratkoročnih finansijskih plasmana	Redni broj	Naziv povezanog lica koje iskazuje obavezu	Iznos kratkoročnih finansijskih obave	Razlika (3-6)
1	2	3	4	5	6	7
Ukupno (od 1 do n)						

Tabela se sačinjava ovako:

- kolona 2 upisuje se povezano pravno lice koje ima kratkoročne finansijske plasmane kod povezanih pravnih lica,
- kolona 3 upisuje se iznos kratkoročnih finansijskih plasmana,
- kolona 5 upisuje se povezano pravno lice koje ima kratkoročne finansijske obaveze prema povezanim pravnim licima,
- kolona 6 upisuje se iznos kratkoročnih finansijskih obaveza,
- kolona 7 iskazuje se razlika između kratkoročnih finansijskih plasmana i kratkoročnih finansijskih obaveza.

U konsolidovanom bilansu kratkoročni finansijski plasmani kod povezanih pravnih lica i kratkoročne finansijske obaveze prema povezanim pravnim licima se eliminišu.

Ako su kratkoročni finansijski plasmani veći od kratkoročnih finansijskih obaveza, **razlika u koloni 7 je sa znakom plus, ova razlika se iskazuje u konsolidovanom bilansu uspeha na poziciji ostali rashodi.**

Obrnuto, ako su kratkoročne finansijske obaveze veće od kratkoročnih finansijskih plasmana, **razlika u koloni 7 je sa znakom minus. Ova razlika iskazuje se u konsolidovanom bilansu uspeha na poziciji ostali prihodi.**

8.4.3 Konsolidovanje potraživanja i obaveza iz poslovnih odnosa

Potraživanja iz poslovanja obuhvataju potraživanja po osnovu prodaje povezanim pravnim licima čiji su bilansi uključeni u konsolidovani bilans. Obaveze iz poslovanja su obaveze po osnovu nabavke prema povezanim pravnim licima čiji bilansi su uključeni u konsolidovani bilans. Postupak konsolidovanja potraživanja po osnovu prodaje povezanim pravnim licima i obaveza po osnovu nabavke od povezanih pravnih lica, pod pretpostavkom da su potraživanja i obaveze usaglašeni, vrši se jednostavnim prebijanjem pomenutih potraživanja i obaveza iz internih odnosa. Kada su potraživanja po osnovu prodaje veća od obaveza po osnovu prodaje, za iznos razlike u konsolidovanom bilansu stanja smanjuju se potraživanja po osnovu prodaje, a u konsolidovanom bilansu uspeha

povećavaju se Ostali rashodi. Kada su obaveze po osnovu prodaje veće od potraživanja po osnovu prodaje, za iznos te razlike u konsolidovanom bilansu stanja smanjuju se obaveze po osnovu prodaje, a u konsolidovanom bilansu uspeha povećavaju se Ostali prihodi.

Ova potraživanja i obaveze iskazuju se u sledećoj tabeli:

Redni broj	Naziv povezanog lica koje potražuje	Iznos potraživanja po osnovu prodaje od povezanih pravnih lica	Redni broj	Naziv povezanog lica koje iskazuje obavezu	Iznos obaveze po osnovu nabavke od povezanih pravnih lica	Razlika (3-6)
1	2	3	4	5	6	7
Ukupno (od 1 do n)						

Tabela se sačinjava ovako:

- u kolonu 2 upisuje se povezano pravno lice koje potražuje,
- u kolonu 3 upisuje se iznos potraživanja po osnovu prodaje povezanim pravnim licima,
- u kolonu 5 upisuje se povezano pravno lice koje duguje,
- u kolonu 6 upisuje se obaveza po osnovu nabavke od povezanog pravnog lica,
- u koloni 7 je razlika između kolone 3 i 6.

U konsolidovanom bilansu stanja eliminišu se potraživanja po osnovu prodaje od povezanih pravnih lica i obaveze po osnovu nabavke od povezanih pravnih lica. **Razlika iz kolone 7 sa znakom plus iskazuje koliko su ova potraživanja veća od obaveza pa se ta razlika u konsolidovanom bilansu uspeha iskazuje na poziciji ostali rashodi.**

Razlika iz kolone 7 sa znakom minus iskazuje koliko su ove obaveze veće od potraživanja, pa se ta razlika u konsolidovanom bilansu uspeha iskazuje na poziciji ostali prihodi.

8.5 Konsolidovanje odloženih poreskih sredstava i odloženih poreskih obaveza

Povezana preduzeća koja karakteriše mogućnost poreskog konsolidovanja, u konsolidovani bilans uspeha unose porez na dobit iz konsolidovanog poreskog bilansa. Ako preduzeća ne vrše poresko konsolidovanje, već primenjuju princip pojedinačnog oporezivanja, u konsolidovanom bilansu uspeha prikazuje se zbir pojedinačnih iznosa poreza na dobit.

Konsolidovanje odloženih poreskih sredstava i odloženih poreskih obaveza pod pretpostavkom da su sredstva i obaveze usaglašeni, vrši se jednostavnim prebijanjem pomenutih sredstava i obaveza iz internih odnosa. Da bi se pomenuto prebijanje izvršilo, neophodno je da se odložena poreska sredstva i odložene poreske obaveze odnose na istog poreskog obveznika. Ukoliko je zbir odloženih poreskih sredstava u bilansu svih povezanih pravnih lica čiji su bilansi uključeni u konsolidovani bilans veći od zbira odloženih poreskih obaveza u bilansu svih povezanih pravnih lica čiji su bilansi uključeni u konsolidovani bilans, za iznos razlike u konsolidovanom bilansu stanja smanjuju se odložena poreska sredstva, a u konsolidovanom bilansu uspeha smanjuje se neto dobitak. Ukoliko je zbir odloženih poreskih sredstava u bilansu svih povezanih pravnih lica čiji su bilansi uključeni u konsolidovani bilans manji od zbira odloženih poreskih obaveza u bilansu svih povezanih pravnih lica čiji su bilansi uključeni u konsolidovani bilans, za iznos razlike u konsolidovanom bilansu stanja smanjuju se odložene poreske obaveze, a u konsolidovanom bilansu uspeha povećava se neto dobitak.

Konsolidovanje odloženih poreskih sredstava i odloženih poreskih obaveze vrši se ovako:

1. Zbir odloženih poreskih sredstava u bilansu svih povezanih pravnih lica čiji su bilansi uključeni u konsolidovani bilans
2. Zbir odloženih poreskih obaveza u bilansu svih povezanih pravnih lica čiji su bilansi uključeni u konsolidovani bilans
3. Razlika
  - 3.1. Odloženih poreskih sredstava iznad odloženih poreskih obaveza (1-2) ukoliko je $1 > 2$.
  - 3.2. Odložene poreske obaveze iznad odloženih poreskih sredstava (2-1) ukoliko je $2 > 1$.

Konsolidovanje se vrši ovako:

- za iznos razlike pod rednim brojem 3.1. u konsolidovanom bilansu stanja smanjuju se odložena poreska sredstva, a u konsolidovanom bilansu uspeha smanjuje se neto dobitak,
- za iznos razlike pod rednim brojem 3.2. u konsolidovanom bilansu stanja smanjuju se odložene poreske obaveze, a u konsolidovanom bilansu uspeha povećava se neto dobitak.

8.6 Konsolidovanje prihoda i rashoda po osnovu isporučene robe jednog drugom povezanom pravnom licu

8.6.1 Konsolidovanje prihoda i rashoda proisteklih iz internog prometa zaliha

Promet zaliha između povezanih preduzeća na kraju poslovne godine obično sadrži nerealizovani dobitak ili gubitak na zalihama koji treba eliminisati iz zbirnog bilansa. Kada matično preduzeće proda svoje proizvode zavisnom preduzeću po ceni većoj od

cene koštanja, zavisno preduzeće te zalihe realizuje po nabavnoj vrednosti koja je veća od cene koštanja. Posmatrajući grupu koju čine matično i zavisno preduzeće, razlika između cene po kojoj je zavisno preduzeće vrednovalo svoje zalihe i cene koštanja tih zaliha predstavlja interni dobitak na zalihama zavisnog preduzeća koji nije eksterno realizovan. Nerealizovani interni dobitci i gubici nastaju kada postoji razlika između cena po kojima se obavljaju kupoprodajne transakcije između povezanih preduzeća i cena koštanja zaliha preduzeća koje vrše njihovu prodaju povezanom preduzeću. Što je veća razlika između pomenutih cena, veći su nerealizovani dobitci i gubici sadržani u zalihama. Ako efekat nerealizovanih dobitaka i gubitaka nije materijalan, ne mora se vršiti njihovo isključivanje prilikom sastavljanja konsolidovanog finansijskog izveštaja. U tom slučaju, neophodno je samo vršiti prebijanje prihoda i rashoda po osnovu prometa, ali bez isključivanja nerealizovanih internih dobitaka i gubitaka.

Konsolidovanje prihoda, rashoda i zaliha robe iz internog prometa u okviru grupe povezanih preduzeća podrazumeva međusobno prebijanje prihoda po osnovu prometa između povezanih preduzeća i rashoda po osnovu prodaje interno nabavljene robe. Isključivanje eksterno nerealizovanih internih dobitaka sadržanih u zalihama robe iz internog prometa nije potrebno vršiti ako njihov efekat nije materijalan, budući da njihovo izračunavanje stvara velike knjigovodstveno - obračunske poteškoće i troškove.

8.6.2 Konsolidovanje prihoda i rashoda po osnovu isporuke robe i učinaka između povezanih pravnih lica

Konsolidovanje prihoda i rashoda po osnovu isporuke robe između povezanih pravnih lica u okviru grupe povezanih preduzeća podrazumeva međusobno prebijanje prihoda po osnovu prometa između povezanih preduzeća i rashoda po osnovu prodaje interno nabavljene robe. Na bazi svih prihoda od prodaje i aktiviranja robe i nabavne vrednosti prodaje i aktivirane robe utvrđuje se dobitak od prodaje robe i koeficijent dobitka računat iz odnosa dobitka od prodaje robe i prihoda od prodaje robe. U postupku konsolidovanja uzima se prihod od prodaje robe povezanim pravnim licima i taj prihod se množi sa

razlikom između jedan i koeficijenta dobitka od prodaje robe što daje nabavnu vrednost prodane robe povezanim pravnim licima. Razlika između prihoda od prodaje robe povezanim pravnim licima i nabavne vrednosti prodane robe je dobitak od prodaje robe povezanim pravnim licima. Iz konsolidovanog bilansa isključuju se prihodi od prodaje robe povezanim pravnim licima i nabavna vrednost prodane robe povezanim pravnim licima, ali iz konsolidovanog bilansa treba isključiti i dobitak od prodaje robe povezanim pravnim licima. Da bi se pomenuti dobitak isključio, potrebno je utvrditi koju i za koliko poziciju treba umanjiti. Dobitak od prodaje robe povezanim pravnim licima raspoređuje se srazmerno na zalihe robe, zalihe materijala, nabavnu vrednost eksterno prodane robe i troškove materijala za izradu. Ukoliko se pouzdano zna da nabavljena roba od povezanog pravnog lica nije upotrebljavana za materijal iz rasporeda se ispuštaju zalihe materijala i troškovi materijala. Obrnuto, ukoliko se pouzdano zna da je ova roba upotrebljavana samo za materijal iz rasporeda se isključuju zalihe robe i nabavna vrednost prodane robe. Kvantificirani iznosi na ovim pozicijama eliminišu se iz konsolidovanog bilansa. Deo dobitka raspoređen na troškove materijala za izradu, predstavlja smanjenje troškova ovog materijala. To smanjenje troškova materijala raspoređuje se srazmerno na zalihe učinaka i na troškove prodatih učinaka. Iznos raspoređen na zalihe učinaka predstavlja eliminaciju u konsolidovanim bilansima. Na opisani način eliminisan je i dobitak od prodaje robe povezanim pravnim licima iz konsolidovanog bilansa. Konsolidovanje prihoda i rashoda po osnovu isporuke učinaka jednog drugom povezanom pravnom licu podrazumeva da se na bazi svih prihoda od prodaje i aktiviranja učinaka i troškova prodatih učinaka utvrđuje dobitak od prodaje učinaka i koeficijent dobitka iz odnosa dobitka od prodaje učinaka i prihoda od prodaje učinaka. Nakon toga se uzimaju prihodi od prodaje učinaka povezanim pravnim licima koji se množe sa jedan minus koeficijent dobitka od prodaje učinaka, što daje troškove prodatih učinaka povezanim pravnim licima. Razlika između prihoda od prodaje učinaka povezanih pravnih lica i tih troškova je dobitak od prodaje učinaka povezanim pravnim licima. Iz konsolidovanog bilansa se eliminiše prihod od prodaje učinaka povezanim pravnim licima. Dobitak od prodaje učinaka povezanim pravnim licima raspoređuje se srazmerno na zalihe robe, zalihe materijala, nabavnu vrednost eksterno prodane robe, i troškove materijala za izradu. Ako se pouzdano zna da učinci nisu prodavani kao roba raspored se ne vrši na zalihe robe i

nabavnu vrednost eksterno prodate robe. Obrnuto, ako su učinci isključivo prodati kao roba iz rasporeda se isključuju zalihe materijala i troškovi materijala za izradu. Kvantificirani iznosi na ovim pozicijama eliminišu se iz konsolidovanog bilansa. Deo dobitka raspoređen na troškove materijala za izradu je sniženje ovih troškova. Smanjenje troškova raspoređuje se srazmerno na zalihe učinaka i na troškove prodatih učinaka. Iznos raspoređen na zalihe učinaka eliminiše se iz konsolidovanog bilansa. Da bi troškovi prodatih učinaka povezanim pravnim licima bili eliminisani iz konsolidovanog bilansa oni se raspoređuju srazmerno troškovima koji se uključuju u cenu koštanja (troškovi materijala i energije, troškovi zarada, troškovi proizvodnih usluga i troškovi amortizacije i rezervisanja). Raspoređeni troškovi prodatih učinaka povezanim pravnim licima na navedenim pozicijama troškova eliminišu se iz konsolidovanog bilansa. Na opisani način iz konsolidovanog bilansa eliminisani su prihodi od prodaje učinaka povezanim pravnim licima, troškovi prodaje tih učinaka i dobitak od njihove prodaje. Konsolidovanje prihoda i rashoda kada zbirni bilans sadrži i prihode od prodaje robe povezanim pravnim licima i prihode od prodaje učinaka povezanim pravnim licima podrazumeva da se dobitak od prodaje robe povezanim pravnim licima i dobitak od prodaje učinaka povezanim pravnim licima sabiraju. Iznosi za isključenje iz konsolidovanog bilansa se kvantificiraju kao kod konsolidovanja prihoda i rashoda po osnovu isporuke učinaka jednog drugom povezanom pravnom licu. Sniženje troškova materijala za izradu po osnovu isključenog dobitka i raspored troškova prodatih učinaka povezanim pravnim licima vrši se takođe kao kod konsolidovanja prihoda i rashoda po osnovu isporuke učinaka jednog drugom povezanom pravnom licu. Izloženi koncepti konsolidovanja u sva tri slučaja obezbeđuju da iz konsolidovanog bilansa budu isključeni svi prihodi, rashodi i dobitci po osnovu prodaje robe i učinaka između pravnih lica uključenih u grupu povezanih pravnih lica. Pored toga, smanjenje poslovnog dobitka u konsolidovanom u odnosu na poslovni dobitak u zbirnom bilansu uspeha, jednako je zbiru smanjenja nabavne vrednosti osnovnog sredstva pribavljenog aktiviranjem robe ili proizvoda dobijenog od povezanog pravnog lica, zaliha materijala, robe i učinaka u konsolidovanom u odnosu na zbirni bilans stanja.

Prilikom interne prodaje osnovnih sredstava, u prodajnoj ceni sadržan je i dobitak za internog prodavca. Budući da konsolidovanje ne priznaje interne prihode i dobitke,

primenjuju se postupci za konsolidovanje kao kod interno nabavljenih proizvoda i robe. Eliminisanje dobitka u postupku konsolidacije je neophodno, kako bi se sprečilo precenjivanje vrednosti konsolidovane opreme i dodatna amortizacija.

Prihodi, rashodi i aktiviranje osnovnih sredstava iz internih nabavki se konsoliduju na sledeći način:

1. međusobnim prebijanjem prihoda i rashoda
2. isključivanjem eksterno nerealizovanih internih dobitaka sadržanih u vrednosti aktiviranih osnovnih sredstava
3. preimenovanjem i reklasifikovanjem prihoda od prodaje proizvoda u internom prometu u prihode od aktiviranja učinaka

8.6.3 Konsolidovanje finansijskih prihoda i finansijskih rashoda iz odnosa sa povezanim pravnim licima

Razlika finansijskih prihoda od povezanih pravnih lica i finansijskih rashoda iz odnosa sa povezanim pravnim licima trebala bi da bude ravna nuli. Međutim, u praksi to često nije tako.

Podsetimo se da prihodi od povezanih pravnih lica obuhvataju prihode od kamata, prihode od pozitivnih kursnih razlika, prihode od učešća u dobitku povezanih pravnih lica, i ostale prihode od povezanih pravnih lica. Rashodi iz odnosa sa povezanim pravnim licima obuhvataju rashode po osnovu kamata, rashode po osnovu negativnih kursnih razlika, otpis dugoročnih plasmana iz odnosa sa povezanim pravnim licima i ostale rashode iz odnosa sa povezanim pravnim licima. Na osnovu izložene strukture finansijskih prihoda i finansijskih rashoda proizilazi da finansijski prihodi i finansijski rashodi ne mogu da budu izjednačeni kada u okviru finansijskih rashoda postoji otpis dugoročnih finansijskih plasmana iz odnosa sa povezanim pravnim licima, a u okviru finansijskih prihoda, prihodi od učešća u dobitku povezanih pravnih lica. U skladu sa navedenim, finansijske prihode i finansijske rashode iz odnosa sa povezanim pravnim licima treba konsolidovati na principu nižeg salda.

8.7 Zbirni i konsolidovani bilans grupe

Zbirni i konsolidovani bilans po formi i sadržini jednak je originalnom bilansu.

Konsolidovnje se vrši ovako:

- najpre se unesu u zasebnu kolonu bilansne pozicije svakog društva čiji je bilans uključen u konsolidovani bilans,
- potom se vrši zbrajanje svih bilansa društva uključenih u konsolidovani bilans, što daje zbirni bilans Grupe,
- potom se u koloni „eliminacija“ upisuju korekcije u iznosima koje je klijent utvrdio,
- najzad u poslednjoj koloni iskazuje se konsolidovani bilans Grupe.

Konsolidovani bilans Grupe dobija se tako što se zbirni bilans Grupe koriguje za iznos iz kolone „eliminacija“.

Prikaz eliminacija omogućuje uvid u poslovanje između pravnih lica koja su članovi grupe za konsolidaciju što se ne vidi iz konsolidovanih finansijskih izveštaja, a može biti izuzetno značajno u razumevanju poslovanja između povezanih pravnih lica. Sprovedene eliminacije mogu biti date u formi finansijskih izveštaja koje sadrže kolone za pojedinačne finansijske izveštaje, eliminacije i zbirnu kolonu koja odgovara iznosima iskazanima konsolidovanim finansijskim izveštajima za tekuću godinu.

KONSOLIDOVANJE BILANSA STANJA

- u hiljadama dinara -

P O Z I C I J A	Matično preduzeće	Zavisno preduzeće 1	Zavisno preduzeće n	Zbirni bilans Grupe	Eliminacija	Konsol. Bilans Grupe
A K T I V A						
A. STALNA IMOVINA (I do V)						
I. NEUPLAĆENI UPISANI KAPITAL						
II. GOODWILL						
III. NEMATERIJALNA ULAGANJA						
IV. NEKRETNINE, POSTROJENJA, OPREMA I BIOLOŠKA SREDSTVA (1+2+3)						
1. Nekretnine, postrojenja i oprema						
2. Investicione nekretnine						
3. Biološka sredstva						
V. DUGOROČNI FINANSIJSKI PLASMANI (1+2)						
1. Učešće u kapitalu						
2. Ostali dugoročni plasmani						
B. OBRTNA IMOVINA (I do IV)						
I. ZALIHE						
II. STALNA SREDSTVA NAMENJENA PRODAJI I SREDSTVA POSLOVANJA KOJE SE OBUSTAVLJA						
III. KRATKOROČNA POTRAŽIVANJA, PLASMANI I GOTOVINA (1 do 5)						
1. Potraživanja						
2. Potraživanja za više plaćeni porez na dobitak						
3. Kratkoročni finansijski plasmani						
4. Gotovinski ekvivalenti i gotovina						
5. Porez na dodatu vrednost i aktivna vremenska razgraničenja						
IV. ODLOŽENA PORESKA SREDSTVA						
V. POSLOVNA IMOVINA (A+B)						
G. GUBITAK IZNAD VISINE KAPITALA						
D. UKUPNA AKTIVA (V+G)						
Đ. VANBILANSNA AKTIVA						

- u hiljadama dinara -

POZICIJA	Matično preduzeće	Zavisno preduzeće 1	Zavisno preduzeće n	Zbirni bilans Grupe	Eliminacija	Konsol. Bilans Grupe
PASIVA						
A. KAPITAL (I+II+III+IV+V-VI-VII)						
I. OSNOVNI I OSTALI KAPITAL						
II. NEUPLAĆENI UPISANI KAPITAL						
III. REZERVE						
IV. REVALORIZACIONE REZERVE						
V. NERASPOREĐENA DOBIT						
VI. GUBITAK						
VII. OTKUPLJENE SOPSTVENE AKCIJE						
B. DUGOROČNA REZERVISANJA I OBAVEZE (I do IV)						
I. DUGOROČNA REZERVISANJA						
II. DUGOROČNE OBAVEZE (1+2)						
1. Dugoročni krediti						
2. Ostale dugoročne obaveze						
III. KRATKOROČNE OBAVEZE (1 do 6)						
1. Kratkoročne finansijske obaveze						
2. Obaveze po osnovu sredstava namenjenih prodaji i sredstava poslovanja koje se obustavlja						
3. Obaveze iz poslovanja						
4. Ostale kratkoročne obaveze i pasivna vremenska razgraničenja						
5. Obaveze po osnovu poreza na dodatu vrednost i ostalih javnih prihoda						
6. Obaveze po osnovu poreza na dobitak						
IV. ODLOŽENE PORESKE OBAVEZE						
V. UKUPNA PASIVA (A+B)						
G. VANBILANSNA PASIVA						

U koloni ELIMINACIJA teorijski može se javiti:

1. na strani AKTIVE

- Goodwill se **povećava** za iznos većeg učešća u kapitalu od udela u kapitalu,
- Nekretnina, postrojenja i opreme se **smanjuju** za iznos dobitka isporučioaca ostvarenog od isporuke robe i učinaka aktiviranih kod primaoca,
- Učešća u kapitalu se **smanjuje** za iznos tog učešća u kapitalu povezanih pravni lica,
- Ostali dugoročni plasmani se **smanjuju** za iznos tih plasmana kod povezanih pravnih lica,
- Zalihe se **smanjuju** za iznos dobitka isporučioaca sadržanog u zalihama primaoca na dan bilansa po osnovu isporuke robe i učinaka povezanom pravnom licu,
- Potraživanja se **smanjuju** za iznos potraživanja od povezanog pravnog lica,
- Kratkoročni finansijski plasmani se **smanjuju** za iznos kratkoročnih finansijskih obaveza povezanog pravnog lica, i
- Odložena poreska sredstava se **smanjuju** za iznos većih odloženih poreskih sredstava od odloženih poreskih obaveza u zbirnom bilansu Grupe.

b) na strani PASIVE

- Osnovni kapital se **smanjuje** za iznos udela u kapitalu u vlasništvu povezanih pravnih lica,
- Neraspoređeni dobitk i gubitak se **povećava ili smanjuje** zbog međusobnog kompenziranja neraspoređenog dobitka ranijih godina i gubitka ranijih godina, kao i zbog zamene neraspoređenog dobitka tekuće godine i gubitka tekuće godine u zbirnom bilansu Grupe sa neto dobitkom odnosno neto gubitkom iskazanom u konsolidovanom bilansu uspeha Grupe,

- Dugoročni krediti se **smanjuju** za iznos dugoročnih kredita pribavljenih od povezanih pravnih lica,
- Kratkoročne finansijske obaveze se **smanjuju** za iznos ovih obaveza prema povezaniom pravnim licima,
- Obaveza iz poslovanja se **smanjuju** za iznos obaveza iz poslovanja prema povezanim pravnim licima, i
- Odložene poreske obaveza se **smanjuju** za iznos većih odloženih poreskih obaveza od odloženih poreskih sredstava u zbirnom bilansu Grupe.

KONSOLIDOVANJE BILANSA USPEHA

- u hiljadama dinara-

P O Z I C I J A	Matično preduzeće	Zavisno preduzeće 1	Zavisno preduzeće n	Zbirni bilans Grupe	Eliminacija	Konsol. Bilans Grupe
A. PRIHODI I RASHODI IZ REDOVNOG POSLOVANJA						
I. POSLOVNI PRIHODI (1+2+3-4+5)						
1. Prihodi od prodaje						
2. Prihodi od aktiv. učinaka i robe						
3. Povećanje vred. zaliha učinaka						
4. Smanjenje vred. zaliha učinaka						
5. Ostali poslovni prihodi						
II. POSLOVNI RASHODI (1 do 5)						
1. Nabavna vrednost prodate robe						
2. Troškovi materijala						
3. Trošk. zarada, naknada zarada i ostali lični rashodi						
4. Troškovi amort. i rezervisanja						
5. Ostali poslovni rashodi						
III. POSLOVNA DOBIT (I - II)						
IV. POSLOVNI GUBITAK (II - I)						
V. FINANSIJSKI PRIHODI						
VI. FINANSIJSKI RASHODI						
VII. OSTALI PRIHODI						
VIII. OSTALI RASHODI						
IX. DOBIT IZ REDOVNOG POSL. (III-IV+V-VI+VII-VIII)						
X. GUBITAK IZ REDOVNOG POSL. (IV-III-VI+V-VIII+VII)						
XI. NETO DOBITAK POSLOVANJA KOJE SE OBUSTAVLJA						
XII. NETO GUBITAK POSLOVANJA KOJE SE OBUSTAVLJA						
B. DOBIT PRE OPOREZIVANJA (IX+XI-X-XII)						
V. GUBITAK PRE OPOREZIVANJA (X+XII-IX-XI)						
G. POREZ NA DOBITAK						
1. Poreski rashod perioda						
2. Odloženi poreski rashodi perioda						
3. Odloženi poreski prihodi perioda						
D. Isplaćena lična primanja poslodavcu						
D. NETO DOBIT (B-V-1-2+3-D)						
E. NETO GUBITAK (V-B+1+2-3+D)						
Ž. NETO DOBITAK KOJI PRIPADA MANJINSKIM ULAGAČIMA						
Z. NETO DOBITAK KOJI PRIPADA VLASNICIMA MATIČNOG						

PRAV.LICA						
I. ZARADA PO AKCIJI						
1. Osnovna zarada po akciji						
2. Umanjenja (razvodnjena) zarada po akciji						

U koloni ELIMINACIJA u bilansu uspeha teorijski može se javiti:

- kod Prihoda od prodaje **smanjenje** za iznos prihoda od prodaje robe i učinaka povezanim pravnim licima,
- kod Prihoda od aktiviranja učinaka i robe **smanjenje** za iznos dobitka koji je ostvario isporučio od prodaje robe i učinaka povezanom pravnom licu povezanom pravnom licu a povezano pravno lice aktiviralo tu robu odnosno učinke,
- **povećanje** odnosno **smanjenje** zaliha učinaka iskazano u zbirnom bilansu Grupe **zamenjuje se povećanjem odnosno smanjenjem zaliha učinaka iskazanom u konsolidovanom bilansu Grupe,**
- Nabavna vrednost prodate robe:
  - nabavna vrednost prodate robe povezanom pravnom licu **eliminiše** se,
  - nabavna vrednost prodate robe eksternom kupcu ili aktivirana a nabavljena od povezanog pravnog lica smanjuje se za iznos dobitka koji je isporučio ostvario od te prodaje, i
  - nabavna vrednost prodate robe eksternom kupcu ili aktivirana a potiče od nabavljenih proizvoda od povezanog pravnog lica smanjuje se za iznos dobitka koji je isporučio ostvario od te prodaje,
- Troškovi materijala **smanjuju** se za iznos dobitka koji je isporučio ostvaruje od prodaje robe ili učinaka povezanom pravnom licu a kod primaoca primljena roba ili učinci utrošeni su kao materijal,
- Poslovni rashodi **smanjuju** se za iznos troškova prodatih učinaka povezanom pravnom licu koje je primaoc koristio kao materijal. Ovo smanjenje poslovnih rashoda alocira se na troškove materijala za izradu, troškove goriva i energije, troškova zarada i naknada zarada, troškove proizvodnih usluga i amortizacija na način objašnjen u napomeni u odeljku 6.2

- Finansijski prihodi **smanjuju** se za iznos finansijskih prihoda ostvarenih od povezanih pravnih lica,
- Finansijski rashodi **smanjuju** se za iznos finansijskih rashoda iz odnosa sa povezanim pravnim licima,
- Ostali prihodi **povećavaju** se za iznos većih dugoročnih obaveza, kratkoročnih finansijskih obaveza i obaveza iz poslovanja od povezanih pravnih lica od potraživanja po osnovu dugoročnih kredita, kratkoročnih kredita i potraživanja od kupaca od povezanih pravnih lica. Ostali prihodi se, takođe, **povećavaju** za iznos pozitivne razlike između udela u kapitalu i učešća u kapitalu povezanog pravnog lica,
- Ostali rashodi se **povećavaju** za iznos većih potraživanja dugoročnih kredita, kratkoročnih kredita i potraživanja od kupaca povezanih pravnih lica od obaveza po osnovu dugoročnih kredita, kratkoročnih kredita i obaveza iz poslovanja prema povezanim pravnim licima,
- Odloženi poreski rashodi perioda **smanjuju** se za iznos odloženih poreskih sredstava iznad odloženih poreskih obaveza,
- Odloženi poreski prihodi perioda **povećavaju** se za iznos odloženih poreskih obaveza iznad odloženih poreskih sredstava.

8.8 Manjinski interes

Manjinski interesi iskazuju se u sledećoj tabeli:

R/b	Vrsta kapitala	Ukupno	Manjinski deo
1	2	3	4

Ukupno (1 do n)			
-----------------	--	--	--

Tabela se sačinjava ovako:

- u koloni 2 upisuju se nazivi svih vrsta kapitala u konsolidovanom bilansu,
- u koloni 3 iskazuje se visina svake vrste kapitala u konsolidovanom bilansu,
- u koloni 4 iskazuje se deo kapitala koji pripada manjinskim vlasnicima kapitala.

Kod osnovnog kapitala ovaj deo se utvrđuje iz poslovnih knjiga. Kod ostalih vrsta kapitala manjinski deo se utvrđuje računski tako što se stavlja u odnos iznos osnovnog kapitala iz kolone 4 i osnovnog kapitala iz kolone 3 i množi iznosom iz kolone 3 one vrste kapitala za koju se izračunava manjinski deo.

Na isti način postupa se i sa gubitkom.

9. PRAKTIČAN PRIMER SASTAVLJANJA KONSOLIDOVANOG BILANSA STANJA I KONSOLIDOVANOG BILANSA USPEHA

Konsolidovani bilans stanja na dan 31.12.2012. godine grupacije preduzeća “ABCDE” (u hiljadama dinara)

<i>BILANS STANJA</i>	<i>Preduzeće "A"</i>	<i>Preduzeće "B"</i>	<i>Preduzeće "C"</i>	<i>Preduzeće "D"</i>	<i>Preduzeće "E"</i>	<i>Zbirni bilans</i>	<i>Razlika</i>	<i>Konsolidacija</i>
<i>AKTIVA</i>								
A. STALNA IMOVINA	944.071	93.881	120.795	73.386	153.169	1.385.302	141.053	1.244.249
I. Neplaćeni upisani kapital	0	0	0	0	0	0	0	0
II. Goodwill	0	0	0	0	0	0	0	0
III. Nematerijalna ulaganja	434	0	0	0	0	434	0	434
IV. Nekretnine, postrojenja, oprema i biološka sredstva	802.584	93.873	120.795	73.177	153.126	1.243.555	0	1.243.555
1. Nekretnine, postrojenja i oprema	802.584	93.873	120.795	73.177	153.126	1.243.555	0	1.243.555
2. Investicione nekretnine	0	0	0	0	0	0	0	0
3. Biološka sredstva	0	0	0	0	0	0	0	0
IV. Dugoročni finansijski plasmani	141.053	8	0	209	43	141.313	141.053	260
1. Učešća u kapitalu	141.053	8	0	209	43	141.313	141.053	260
2. Ostali dugoročni finansijski plasmani	0	0	0	0	0	0	0	0
B. OBRTNA IMOVINA	894.977	64.226	63.928	86.937	65.482	1.175.550	222.612	952.938
I. Zalihe	<u>252.732</u>	<u>40.764</u>	<u>15.559</u>	<u>10.817</u>	<u>63.575</u>	<u>383.447</u>	<u>0</u>	<u>383.447</u>
II. Stalna sredstva namenjena prodaji i sredstva poslovanja koje se obustavlja	<u>0</u>	<u>0</u>	<u>0</u>	<u>0</u>	<u>0</u>	<u>0</u>	<u>0</u>	<u>0</u>
III. Kratkoročna potraživanja, plasmani i gotovina	<u>642.245</u>	<u>23.462</u>	<u>48.369</u>	<u>76.120</u>	<u>1.907</u>	<u>792.103</u>	<u>222.612</u>	<u>569.491</u>
1. Potraživanja	581.423	15.520	48.225	76.038	0	721.206	222.612	498.594
2. Potraživanja za više plaćen porez na	0	0	101	0	356	457	0	457

<i>BILANS STANJA</i>	<i>Preduzeće "A"</i>	<i>Preduzeće "B"</i>	<i>Preduzeće "C"</i>	<i>Preduzeće "D"</i>	<i>Preduzeće "E"</i>	<i>Zbirni bilans</i>	<i>Razlika</i>	<i>Konsolidacija</i>
dobitak								
3. Kratkoročni finansijski plasmani	0	0	0	0	0	0	0	0
4. Gotovinski ekvivalenti i gotovina	58.365	194	16	78	407	59.060	0	59.060
5. Porez na dodatnu vrednost i aktivna vremenska razgraničenja	2.457	7.748	27	4	1.144	11.380	0	11.380
IV. Odložena poreska sredstva	0	0	0	0	0	0	0	0
V. POSLOVNA IMOVINA	1.839.048	158.107	184.723	160.323	218.651	2.560.852	363.665	2.197.187
G. GUBITAK IZNAD VISINE KAPITALA	0	0	0	0	0	0	0	0
D. UKUPNA AKTIVA	1.839.048	158.107	184.723	160.323	218.651	2.560.852	363.665	2.197.187
Đ. Vanbilansna aktiva	172.664	0	0	0	0	172.664	0	172.664

<i>BILANS STANJA</i>	<i>Preduzeće "A"</i>	<i>Preduzeće "B"</i>	<i>Preduzeće "C"</i>	<i>Preduzeće "D"</i>	<i>Preduzeće "E"</i>	<i>Zbirni bilans</i>	<i>Razlika</i>	<i>Konsolidacija</i>
<i>PASIVA</i>								
A. KAPITAL	708.082	149.853	164.974	93.074	208.149	1.324.132	141.053	1.183.079
I. Osnovni kapital	<u>34.946</u>	<u>174.545</u>	<u>61.320</u>	<u>48.587</u>	<u>131.236</u>	<u>450.634</u>	<u>141.053</u>	<u>309.581</u>
II. Neuplaćeni upisani kapital	0	0	0	3.144	0	3.144	0	3.144
III. Rezerve	2.842	0	36.009	0	0	38.851	0	38.851
IV. Revalorizacione rezerve	0	0	0	4.845	79.356	84.201	0	84.201
V. Nerealizovani dobitci po osnovu hartija od vrednosti	0	0	0	0	0	0	0	0
VI. Nerealizovani gubici po osnovu hartija od vrednosti	0	0	0	0	0	0	0	0
VII. Neraspoređeni dobitak	670.294	52.553	79.728	49.026	2.587	854.188	0	854.188
VIII. Gubitak	0	77.245	12.083	12.528	5.030	106.886		106.886
IX. Otkupljene sopstvene akcije	0	0	0	0	0	0	0	0
B. DUGOROČNA REZERVISANJA I	1.130.913	8.254	19.749	67.249	10.502	1.236.667	222.612	1.014.055

<i>BILANS STANJA</i>	<i>Preduzeće "A"</i>	<i>Preduzeće "B"</i>	<i>Preduzeće "C"</i>	<i>Preduzeće "D"</i>	<i>Preduzeće "E"</i>	<i>Zbirni bilans</i>	<i>Razlika</i>	<i>Konsolidacija</i>
OBAVEZE								
I. Dugoročna rezervisanja	0	0	0	0	0	0	0	0
II. Dugoročne obaveze	143.636	0	0	0	1.332	144.968	0	144.968
1. Dugoročni krediti	142.696	0	0	0	0	142.696	0	142.696
2. Ostale dugoročne obaveze	940	0	0	0	1.332	2.272	0	2.272
III. Kratkoročne obaveze	<u>987.277</u>	<u>8.254</u>	<u>19.749</u>	<u>67.249</u>	<u>9.170</u>	<u>1.091.699</u>	<u>222.612</u>	<u>869.087</u>
1. Kratkoročne finansijske obaveze	351.756	0	0	0	3.187	354.943	0	354.943
2. Obaveze po osnovu sredstava namenjenih prodaji i sredstava poslovanja koje se obustavlja	0	0	0	0	0	0	0	0
3. Obaveze iz poslovanja	630.640	782	18.075	64.201	4.687	718.385	222.612	495.773
4. Ostale kratkoročne obaveze	1.769	1.131	1.379	3.415	1.294	8.988	0	8.988
5. Obaveze po osnovu poreza na dodatnu vrednost i ostalih javnih prihoda i pasivna vremenska razgraničenja	3.112	6.341	295	-367	2	9.383	0	9.383
6. Obaveze po osnovu poreza na dobitak	0	0	0	0	0	0	0	0
IV. Odložene poreske obaveze	53	0	0	0	0	53	0	53
V. UKUPNA PASIVA	1.839.048	158.107	184.723	160.323	218.651	2.560.852	363.665	2.197.187
G. Vanbilansna pasiva	172.664	0	0	0	0	172.664	0	172.664

Konsolidovani bilans uspeha na dan 31.12.2012. godine grupacije preduzeća "ABCDE" (u hiljadama dinara)

<i>BILANSNA POZICIJA</i>	<i>Preduzeće "A"</i>	<i>Preduzeće "B"</i>	<i>Preduzeće "C"</i>	<i>Preduzeće "D"</i>	<i>Preduzeće "E"</i>	<i>Zbiri bilans</i>	<i>Razlika</i>	<i>Konsolidacija</i>
<i>BILANS USPEHA</i>								
A. PRIHODI I RASHODI IZ REDOVNOG POSLOVANJA								
<i>I. Poslovni prihodi</i>	<u>3.588.265</u>	<u>126.434</u>	<u>164.369</u>	<u>164.525</u>	<u>68.982</u>	<u>4.112.575</u>	<u>772.786</u>	<u>3.339.789</u>
1. Prihodi od prodaje	3.587.094	124.229	164.017	163.346	67.167	4.105.853	772.786	3.333.067
2. Prihodi od aktiviranja učinaka i robe	0	0	0	0	0	0	0	0
3. Povećanje vrednosti zaliha učinaka	0	0	352	0	0	352	0	352
4. Smanjenje vrednosti zaliha učinaka	0	0	0	0	0	0	0	0
5. Ostali poslovni prihodi	1.171	2.205	0	1.179	1.815	6.370	0	6.370
<i>II. Poslovni rashodi</i>	<u>3.341.645</u>	<u>73.267</u>	<u>140.009</u>	<u>120.677</u>	<u>76.546</u>	<u>3.752.144</u>	<u>772.786</u>	<u>2.979.358</u>
1. Nabavna vrednost prodate robe	3.137.843	2.176	0	0	0	3.140.019	772.786	2.367.233
2. Troškovi materijala	107.554	48.342	116.900	95.278	47.284	415.358	0	415.358
3. Troškovi zarada, naknada zarada i ostali lični rashodi	21.075	13.818	16.078	11.424	17.045	79.440	0	79.440
4. Troškovi amortizacije i rezervisanja	0	0	0	0	6.139	6.139	0	6.139
5. Ostali poslovni rashodi	75.173	8.931	7.031	13.975	6.078	111.188	0	111.188
III. Poslovni dobitak	<u>246.620</u>	<u>53.167</u>	<u>24.360</u>	<u>43.848</u>	<u>0</u>	<u>360.431</u>	<u>0</u>	<u>360.431</u>
IV. Poslovni gubitak	0	0	0	0	7.564	0	0	0
V. Finansijski prihodi	13.322	85	0	51	6	13.464	0	13.464
VI. Finansijski rashodi	47.717	3	10	111	2.629	50.470	0	50.470
VII. Ostali prihodi	58.668	199	0	5.735	5.157	69.759	0	69.759

VIII. Ostali rashodi	13.546	895	0	497	0	14.938	0	14.938
IX. Dobitak iz redovnog poslovanja pre oporezivanja	257.347	52.553	24.350	49.026	0	378.246	0	378.246
X. Gubitak iz redovnog poslovanja pre oporezivanja	0	0	0	0	5.030	0	0	0
XI. Neto dobitak poslovanja koje se obustavlja	0	0	0	0	0	0	0	0
XII. Neto gubitak poslovanja koje se obustavlja	0	0	0	0	0	0	0	0
B. DOBITAK PRE OPOREZIVANJA	257.347	52.553	24.350	49.026	0	378.246	0	378.246
V. GUBITAK PRE OPOREZIVANJA	0	0	0	0	5.030	0	0	0
G. POREZ NA DOBITAK	0	0	0	0	0	0	0	0
1. Poreski rashod perioda	0	0	0	0	0	0	0	0
2. Odloženi poreski rashodi perioda	0	0	0	0	0	0	0	0
3. Odloženi poreski prihodi perioda	0	0	0	0	0	0	0	0
D. ISPLAĆENA LIČNA PRIMANJA POSLODAVCU	0	0	0	0	0	0	0	0
Đ. NETO DOBITAK	257.347	52.553	24.350	49.026	0	378.246	0	378.246
E. NETO GUBITAK	0	0	0	0	5.030	0	0	0
Ž. NETO DOBITAK KOJI PRIPADA MANJINSKIM ULAGAČIMA	0	0	0	0	0	0	0	0
Z. NETO DOBITAK KOJI PRIPADA VLASNICIMA MATIČNOG PRAVNOG LICA	0	0	0	0	0	0	0	0
I. ZARADA PO AKCIJI	0	0	0	0	0	0	0	0
1. Osnovna zarada po akciji	0	0	0	0	0	0	0	0
2. Umanjena (razvodnjena) zarada po akciji	0	0	0	0	0	0	0	0

Radne tabele:

200 - POTRAŽIVANJA OD KUPACA MATIČNIH I ZAVISNIH PRAVNIH LICA

Naziv	Preduzeće "A"	Preduzeće "B"	Preduzeće "C"	Preduzeće "D"	Preduzeće "E"	Zbir
Preduzeće "A"		0				0
Preduzeće "B"	15.691			0		15.691
Preduzeće "C"						0
Preduzeće "D"						0
Preduzeće "E"						0
Ukupno:						15.691

431 - OBAVEZE PREMA DOBAVLJAČIMA MATIČNIM I ZAVISNIM PRAVNIM LICIMA

Naziv	Preduzeće "A"	Preduzeće "B"	Preduzeće "C"	Preduzeće "D"	Preduzeće "E"	Zbir
Preduzeće "A"		15.691				15.691
Preduzeće "B"	0					0
Preduzeće "C"						0
Preduzeće "D"						0
Preduzeće "E"						0
Ukupno:						15.691

202 - POTRAŽIVANJA OD KUPACA

Naziv	Preduzeće "A"	Preduzeće "B"	Preduzeće "C"	Preduzeće "D"	Preduzeće "E"	Zbir
Preduzeće "A"			0	31.365	4.663	36.028
Preduzeće "B"						0
Preduzeće "C"	96.008			0		96.008
Preduzeće "D"	74.885				0	74.885
Preduzeće "E"			0			0
Ukupno:						206.921

433 - OBAVEZE PREMA DOBAVLJAČIMA

Naziv	Preduzeće "A"	Preduzeće "B"	Preduzeće "C"	Preduzeće "D"	Preduzeće "E"	Zbir
Preduzeće "A"			96.008	74.885	0	170.893
Preduzeće "B"						0
Preduzeće "C"	0				0	0
Preduzeće "D"	31.365	0	0			31.365
Preduzeće "E"	4.663			0		4.663
Ukupno:						206.921

030 - UČEŠĆE U KAPITALU

Naziv	Preduzeće "A"	Preduzeće "B"	Preduzeće "C"	Preduzeće "D"	Preduzeće "E"	Zbir
Preduzeće "A"		141.053				141.053
Preduzeće "B"						0
Preduzeće "C"						0
Preduzeće "D"						0
Preduzeće "E"						0
Ukupno:						141.053

302 - KAPITAL KOJI PRIPADA MATIČNOM PRAVNOM LICU

Naziv	Preduzeće "A"	Preduzeće "B"	Preduzeće "C"	Preduzeće "D"	Preduzeće "E"	Zbir
Preduzeće "A"						141.053
Preduzeće "B"	141.053					0
Preduzeće "C"						0
Preduzeće "D"						0
Preduzeće "E"						0
Ukupno:						141.053

Prihodi i rashodi

Naziv	Preduzeće "A"	Preduzeće "B"	Preduzeće "C"	Preduzeće "D"	Preduzeće "E"	POČ.STANJE	DUGUJE	POTRAŽUJE	SALDO	Promet u toku godine
Preduzeće "A"			0			0	127.196	127.196	0	127.196
Preduzeće "A"				31.365		31.365	141.166	109.801	31.365	109.801
Preduzeće "A"		0				26.262	87.184	87.184	0	60.922
Preduzeće "A"					4.663	5.342	56.837	52.174	4.663	51.495
Preduzeće "B"	15.691					0	72.680	56.989	15.691	72.680
Preduzeće "B"				0		0	2.350	2.350	0	2.350
Preduzeće "B"						0	0	0	0	0
Preduzeće "B"						0	0	0	0	0
Preduzeće "C"	96.008					76.861	250.712	154.704	96.008	173.851
Preduzeće "C"						0	0	0	0	0
Preduzeće "C"						0	0	0	0	0
Preduzeće "C"						0	0	0	0	0
Preduzeće "D"	74.885					34.402	152.166	77.281	74.885	117.764
Preduzeće "D"					0	875	875	875	0	0
Preduzeće "D"						0	0	0	0	0
Preduzeće "D"						0	0	0	0	0
Preduzeće "E"	0					0	56.291	56.291	56.291	56.291
Preduzeće "E"			0			439	875	875	0	436
Preduzeće "E"						0	0	0	0	0
Preduzeće "E"						0	0	0	0	0
Ukupno:										772.786

KONSOLIDACIJA GODIŠNJIH FINANSIJSKIH IZVEŠTAJA ZA 31.12.2012. GODINU

1. BILANS STANJA

- Konsolidovanje u aktivi	
AOP 010 Učešće u kapitalu	141.053
AOP 016 Potraživanja	222.612

UKUPNO: **363.665**

- Konsolidovanje u pasivi	
AOP 102 Osnovni kapital	141.053
AOP 119 Obaveze iz poslovanja	222.612

UKUPNO: **363.665**

2. BILANS USPEHA

- Prihodi od prodaje	772.786
- Nabavna vrednost prodane robe	772.786

UKUPNO: **772.786**

10. ZAKLJUČAK

Sastavljanje konsolidovanog bilansa ima za cilj da internim i eksternim korisnicima pruži informacije o finansijskom, imovinskom i prinosnom položaju grupe kao jedinstvenom ekonomskom i pravnom entitetu. Pojedinačni finansijski izveštaji preduzeća koja čine grupu za konsolidaciju, ne daju korisnicima pravu sliku o finansijskom, imovinskom i prinosnom položaju grupe preduzeća kao jedinstvenom ekonomskom i pravnom entitetu, obzirom da su u njima uključeni efekti međusobnih odnosa, transakcije između preduzeća članica grupacije. Iz navedenog proizilazi potreba za sastavljanjem konsolidovanih finansijskih izveštaja kao finansijskih izveštaja jedinstvenog ekonomskog entiteta u kojima su prikazane transakcije između grupe preduzeća sa jedne strane i trećih lica, odnosno lica koja ne uzlaze u grupu za konsolidovanje sa druge strane.

Analizom redovnih finansijskih izveštaja pojedinih preduzeća članica grupe dobijaju se informacije koje su od značaja za donošenje odluka internih i eksternih korisnika, ali ove informacije je neophodno dopuniti informacijama dobijenim analizom konsolidovanih finansijskih izveštaja, kako bi se sagledala stvarna slika o grupi preduzeća kao jedinstvenom ekonomskom entitetu. Informacije iz konsolidovanih finansijskih izveštaja korisne su pre svega većinskom vlasniku matičnog pravnog lica kako bi sagledao stvarnu sliku imovine, kapitala, obaveza, prihoda i rashoda svih pravnih lica kojima on upravlja neposredno ili posredno. Međutim, informacije iz konsolidovanih finansijskih izveštaja koriste i eksterni korisnici, pre svega postojeći i potencijalni poverioci, zaposleni, država i dr.

Razvojem privrede na tržišnim osnovama u svetu pa i u našoj zemlji nameće se potreba za formiranjem grupa preduzeća, kao i uključivanju mnogih preduzeća u već postojeće grupe preduzeća. Pojedina pravna lica postaju deo grupe povezanih pravnih lica kako bi obezbedili sigurnost u pogledu nabavke sirovina, prodaje proizvoda, kako bi ostvarili povoljnije uslove za realizaciju transakcija, obezbedili opstanak i rast preduzeća na tržištu. U skladu sa tendencijom povećanja grupa preduzeća, kao i uključivanjem preduzeća u već formirane grupe preduzeća, za očekivati je da će konsolidovani bilansi biti mnogo češće sastavljeni u budućnosti, a samim tim i da će njihovi korisnici biti sve brojniji. Analiza konsolidovanih bilansa javiće se u takvim uslovima kao neophodnost. Analizom bilansa grupe dobijaju se informacije koje predstavljaju potpuniju i pouzdaniju osnovu za donošenje poslovnih odluka.

11. LITERATURA

1. Kata Škarić Jovanović, Analiza konsolidovanog finansijskog izveštaja, Računovodstvo, br. 9, Beograd, 2005
2. Kata Škarić-Jovanović, Specijalni bilansi, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta, Beograd, 2014
3. Marija Nikodijević, Istorijski razvoj i zadaci konsolidovanih finansijskih izveštaja, Ekonomika, br. 4, Niš, 2013
4. Mirko Andrić, Revizija, DDOR Novi Sad, Subotica, 1997
5. Mirko Andrić, Ocena boniteta preduzeća, Računovodstvo, Beograd, 2002
6. Branko Ljutić, Revizija teorija i praksa, MBA Pres, Beograd, 2000
7. Milan Negovanović, Konsolidovani finansijski izveštaji, Privredni savetnik br. 7, Beograd, 2014
8. Bojana Vuković, Specifičnosti konsolidovanih finansijskih izveštaja sa osvrtom na Republiku Srbiju, Revizor, br. 53, Beograd, 2011
9. Bojan Savić, Specifičnosti konsolidovanog finansijskog izveštaja, Računovodstvo, br. 9-10, Beograd, 2011
10. Srđan Simić, Konsolidovani finansijski izveštaji, Revizor, br. 22, Beograd, 2007
11. Mirko Andrić, Branko Krsmanović, Dejan Jakšić, Revizija teorija i praksa, Ekonomski fakultet Subotica, Subotica, 2009
12. Dragan Krasulja, Milorad Ivanišević, Poslovne finansije, Ekonomski fakultet, Beograd, 2001

13. Vojin Bjelica i drugi, Finansije teorija i praksa, Ekonomski fakultet Subotica, 2001
14. Ljiljana Dmitrović Šaponja, Đerđi Petković, Dejan Jakšić, Računovodstvo, Ekonomski fakultet Subotica, Subotica, 2009
15. Jovan Rodić, Gordana Vukelić, Mirko Andrić, Teorija politika i analiza bilansa, Poljoprivredni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2007
16. Jovan Rodić, Milovan Filipović, Poslovne finansije, Asimex doo, Beograd, 2006
17. Žarko Popović, Ekonomska analiza poslovanja, Informator, Zagreb, 1979
18. Radiša Radovanović, Bilansi preduzeća i banaka, Savemena administracija, Beograd, 1999
19. Radiša Radovanović, Analiza poslovanja preduzeća, Ekonomski fakultet Beograd, 1993
20. Gavriilo Ilić, Radiša Radovanović, Finansijsko računovodstvo, Ekonomski fakultet, Beograd, 1997
21. Dejan Malinić, Politika dobiti korporativnog preduzeća, Ekonomski fakultet Beograd, 1999
22. Malinić, Slobodan D. Organizacija računovodstva. Ekonomski fakultet, Kragujevac, 2001.
23. Pejić Lazar, Radiša Radovanović, Ocena boniteta preduzeća, Privredni pregled, Beograd, 1991
24. Đoko Malešević, Analiza poslovanja preduzeća, Ekonomski fakultet, Subotica, 2002
25. Đoko Malešević, Marinko Vranković, Poslovna analiza, Ekonomski fakultet, Subotica, 2007
26. Jovan Rodić, Teorija i analiza bilansa, Ekonomika, Beograd, 1990

27. Kata Škarić Jovanović, Finansijsko računovodstvo, Centar za istraživačku delatnost Ekonomskog fakulteta, Beograd, 2015
28. Dragoslav Slović, Konsolidovani bilansi, Fineks, Beograd, 2010
29. Dragoslav Slović, Finansijske i pravne špekulacije, Fineks, Beograd, 2009
30. Dragoslav Slović, Finansijski menadžment, Fineks, Beograd, 2000
31. Slobodan Slović, Teorija investiranja, Visoka škola strukovnih studija za računovodstvo i berzansko poslovanje, Beograd, 2008
32. Marinko Vranković, Uspešnost poslovanja - uticaj na dinamiku bilansa, Visoka škola strukovnih studija za računovodstvo i berzansko poslovanje, Beograd, 2009
33. Jovan Ranković, Konsolidovani godišnji zaključak, Ekonomski fakultet, Beograd, 1994
34. Jovan Ranković, Teorija bilansa, Ekonomski fakultet, Beograd, 1998
35. Jovan Ranković, Upravljanje finansijama preduzeća-finansijska politika, organizacija, planiranje, kontrola i analiza, Ekonomski fakultet, Beograd, 1997
36. Jovan Ranković, Specijalni bilansi, Proinkom, Beograd, 1996
37. Slavko Vukša, Ivan M. Milojević, Analiza bilansa, Univerzitet „Braća Karić“ Fakultet za menadžment, Beograd, 2007
38. Milorad Stojiljković., Jovan Krstić, Finansijska analiza, Ekonomski fakultet, Niš, 2000
39. Milorad Stoilković, Ljiljana Bonić, Konsolidovani finansijski izveštaji prema međunarodnim računovodstvenim standardima, Ekonomika, br. 6, Beograd, 2002
40. Kosta Vasiljević, Teorija i analiza bilansa, Savremena administracija, Beograd 1970

41. Nikola Stevanović, Dejan Malinić, Fenomenologija bilansa-informaciona moć, rizici i posledice, Ekonomika preduzeća, Ekonomski fakultet, Beograd, 2009
42. Aswath Damodaran, Korporativne finansije – teorija i praksa, Data status, Beograd, 2005
43. Abol Ardalan, Economic and Financial Analysis for Engineering and Project Management, SRS, 1999
44. David Blake, Financial market analysis, London, 1990
45. David E. Vance, Financial Analysis and Decision Making, McGraw-Hill, 2002
46. Zakon o računovodstvu, Službeni glasnik RS 6p. 62/2013
47. Zakon o reviziji, Službeni glasnik RS 6p. 62/2013
48. Zakon o privrednim društvima Službeni glasnik RS br. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - dr. zakon i 5/2015
49. Priručnik o primeni kontnog okvira u skladu sa MRS/MSFI za privredna društva, zadruge, druga pravna lica i preduzetnike (2007) Beograd: Privredni savetnik
50. Međunarodni računovodstveni standard 27 - konsolidovani i pojedinačni finansijski izveštaji
51. <http://www.scribd.com/doc/49258264/Analiza-finansijskih-izvestaja-knjiga>